

International

Journal of Human Studies

Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi

ISSN: 2636-8641

Cilt/Volume 9 Sayı/Issue 16 Yıl/Year: 2026 Alındı/Received: 07-10-2025 – Kabul/Accepted: 06-06-2026

Yunus Emre’de Himmet ve Buğday İkilemi: Dönemsel Bir Bakış

The Dilemma of Favor and Wheat in Yunus Emre: A Periodical Perspective

Mehmet ZENGİN¹

Abstract

In 13th-century Seljuk Anatolia, Mongol raids caused the people to endure difficult times. During that period, Sufis served as guides, helping the people overcome these hardships. This led to the emergence of a unique intellectual environment within society. The Ottoman historian Aşık Paşazade's classification of groups in Anatolia into four categories (Gaziyan-ı Rum, Ahiyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum, and Bacıyan-ı Rum) shows that these groups had a significant influence. These groups provided guidance to society during

Öz

Moğol istilasının kasıp kavurduğu 13. yüzyıl Selçuklu Anadolu'sunda ilim irfan sahibi erenlerle irşad edilmeye çalışılan halkın o dönem yaşadığı zorluklar, toplumda belirli bir düşünce ikliminin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Osmanlı tarihçisi Aşık Paşazade'nin, dönemin Anadolu coğrafyasında dörde ayırdığı zümrelerin (Gaziyan-ı Rum, Ahiyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum ve Bacıyan-ı Rum) bu yönde büyük tesirinin olduğu görülmektedir. Bu zümrelerin halka, zor günlerde bir yol gösterici, manevi yöne

¹ Mehmet ZENGİN, PhD, Bir kuruma bağlı değildir, mehmet.zen@hotmail.com, Orcid: 0000-0001-7792-3813

difficult times, invited people towards spiritual values, and simultaneously demonstrated a fighting spirit. It is possible to state that these groups showed a guiding role to the people in difficult times, inviting them to spiritual direction, and at the same time exhibiting a combative character. The Sufis of Khorasan, who hold an important place among the Rum Abdals, played a major role in bringing Islam down to the level of the people, that is, in its synthesis and assimilation with old beliefs. For this reason, the Kalenderi, Vefai, and Yesevi orders were influential movements in Anatolia from both a Sufi and philosophical perspective. Hacı Bektaş Veli also enlightened the community from Suluca Karahöyük; this is why Yunus Emre’s path crossed with his. The dilemma Yunus experienced between the world and true love at the beginning evolved in another direction when he saw the truth later. The offer Hacı Bektaş Veli made to Yunus Emre (breath or wheat?) was actually to make him look at the world with a completely different eye and look from the visible world to the invisible world. In this article, the basic element that led Yunus Emre to Hacı Bektaş is presented together with the general appearance of the period, in line with the examination of literature and historical sources.

Keywords: Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Tapduk Emre, Favor, Wheat.

davetçi ve aynı zamanda mücadeleci bir karakter ortaya koyduğunu belirtmek mümkündür. Rum Abdalları’nda önemli bir yere sahip olan Horasan erenleri, İslam’ın halk seviyesine inmesine yani eski inançlarla sentezlenerek özümsemesinde büyük bir role sahiptir. Eski Türk gelenek ve göreneklerinin ya da genel anlamda kültürünün yaşatılarak İslam’la bütünleşmesini sağlayan Horasan erenleri, toplumda sevilmiş ve saygınlık kazanmıştır. Ayrıca Anadolu’da önemli etkileri olan Kalenderilik, Vefailik ve Yesevilik de, hem tasavvufi hem de felsefi anlamda tesirli olmuş akımlar arasındadır. Hacı Bektaş Veli de Anadolu’da Suluca Karahöyük’ten topluma ışık olmuş, bundandır ki Yunus Emre’nin de yolu kendisine düşmüştür. Yunus’un dünyevilik ile gerçek aşk arasında yaşadığı ikilem, hakikati görmesiyle başka bir yöne evrilmiştir. Hacı Bektaş Veli’nin Yunus Emre’ye yaptığı teklif (Nefes mi, buğday mı?) aslında dünyaya bambaşka bir gözle bakmasını sağlamak ve görünür alemde görünmeyen alemin anlamasını kolaylaştırmak içindir. Bu makalede, Yunus Emre’yi Hacı Bektaş’a götüren asıl unsur ve ardından yaşanan değişim, literatür ve ilgili kaynakların taranması doğrultusunda dönemsel genel görünümle birlikte ortaya konmaktadır.

Anahtar kelimeler: Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Tapduk Emre, Himmet, Buğday.

Giriş

Medeniyetlerin beşiği olarak nitelendirilen kadim Anadolu toprakları, önemli uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan oldukça verimli bir geçmişe sahip Anadolu coğrafyasında bazı dönemelerin diğerlerine göre daha derin izler bıraktığı görülmektedir. Bu dönemlerden biri de 13. yüzyıldır ve sahip olduğu düşünce akımları, kültürel zenginliği ve siyasi mücadeleleri nedeniyle ayrı bir değer taşımaktadır. Anadolu Selçuklu Devleti döneminin gereğince incelenmesi, dönemin ruhunun daha iyi anlaşılması, sufi akımlarının etkileri ve yaşanan mücadelelerin daha iyi tetkik edilmesinde yarar sağlayacak, yol gösterici olacaktır.

Anadolu Selçukluları döneminde Anadolu coğrafyası, 13. yüzyılın ilk çeyreğinin ardından Moğol baskılarına maruz kalmaya başlamıştır. Cengiz Han’ın büyük kurultayı toplanmasının ardından görkemli bir güç haline gelen Moğol ordusu; Yakın Doğu, Ön Asya ve Orta Doğu’da iktisadi, sosyal ve politik kulvarda oldukça ağır etkiler bırakmıştır. Moğol ordusu Batı’ya üç kol halinde ilerlemiştir. Hanın büyük oğlu Cuci ve General Subutay öncü birliklere komuta etmektedir. Hanın diğer oğulları Çağatay ve Oguday ise ikinci ordunun başındadır. Cengiz Han ile diğer oğlu Tuli ise büyük kitleye kumanda etmektedir ve Kuzeye yönelmiştir. Güneye inilecek ve Türkistan’daki dağlar aşılabacaktır. Nitekim Semarkant’ın alınmasından sonra ilk safha tamamlanmıştır. Cengiz Han Semarkant’ın düşmesinin ardından hareketin sonraki aşamasına geçmiştir. Buna göre ordularının büyük kısmıyla zengin Horasan bölgesini ele geçirecek, Afganistan ve Harezm’i işgal edecektir (Neagoe, 2010, s. 165-173). Elbetteki bunun bölgede büyük etkileri olmuştur. Bu etkilerden biri de Anadolu’ya olan göçleridir. Moğol ordusunun baskısından kaçarak Ön Asya’ya gelen Türkmen grupları ile ilgili iskan alanında yaşanan sorunlar ve bu konuda zaman zaman izlenen yanlış politikalar devletin güçten düşmesine neden olmuştur. Yassı Çemen’le 1230’lardan başlayıp 1243 Köseadağ Savaşı’na kadar olan süreç ve izleyen yıllarda Anadolu’da bir istikrarsızlık ortaya çıkmıştır (Yülek, 2024, s. 2).

Bu süreç halk için de oldukça zor bir döneme işaret etmektedir. Moğol istilası bazı kaynaklarda Ortaçağ’ın en büyük felaketlerinden biri olarak görülmektedir. İstilanın, Türk ve İslam tarihi bakımından olduğu kadar dünya tarihi açısından da etkili bir hadise olduğu katidir. Moğol hareketi Asya’da güçlü bir devlet olan Hârezmşahlar’ın üzerine yürünmesi ve Otrar Kuşatması (1219) ile başlayarak ekseriyetle batıya doğru gerçekleşmiştir. İki safhada yapılan büyük Moğol tahribatı nedeniyle İran (1256), Suriye (1260), Anadolu (1243) ve Irak (1258) işgal edilmiştir. İşgaller ile birlikte büyük can kaybı yaşanmıştır (Güler, s. 2018, s. VII).

Moğol işgali ve zorlaması sonucunda istiladan kaçan Harezmîliler’in bir bölümünün Selçuklular’a sığınması, Moğollar’ın dikkatinin Anadolu’ya yönelmesine sebep olmuştur. Moğol akınları nedeniyle Anadolu, 13. yüzyılın sonlarına kadar bir yıkıma maruz kalmıştır. Halk, Moğol zulmü ile birlikte iç kavgaların etkileriyle de başa çıkmak durumunda bırakılmıştır (Gordlevskiy, 2015, s. 48-53).

Anadolu Selçukluları, en parlak dönemini I. Alaeddin Keykubat’ın 1220-1237 yılları arasında kapsayan hükümdarlığı döneminde yaşamıştır. Hükümdar; küçük beylikleri, emirlikleri kontrol altına almış ve doğudan gelen Moğol gücü karşısında ayakta kalabilmenin zor olacağını görerek İlhan-ı Azam’a şeklen bağlı kalmıştır. I. Alaeddin Keykubat böylelikle Moğol tehlikesini siyaseten savuşturmuştur ve Anadolu’nun da iç karışıklığa düşmesine mani olmuştur. Bu dönemde Türklerin müreffeh bir hayat geçirmekte olduğu görülmekle birlikte mimari, ticari ve sosyal hayatta önemli gelişmelerin yaşandığı da gözlenmektedir. Camiler, hanlar, türbeler, kervansaraylar, medreseler vb. mimari yapılar inşa edilmiş, asayiş sağlanmış ve halk refah içinde yaşam sürmüştür. Ayrıca I. Alaeddin Keykubat, alim ve sanatkarları önemsemiş, etrafında toplamıştır. Ancak saltanatın küçük kardeşine verileceğini öğrenen Gıyaseddin Keyhüsrev’in babasını (Alaeddin Keykubat) 1237’de öldürmesiyle Anadolu’da büyük karışıklık ve zayıflama dönemi başlamıştır (Gölpınarlı, 2017, s. XV; Köprülü, 2014, s. 275-277).

Anadolu Selçukluları devrinde Anadolu’nun iç kesimlerinde (kentlerde) yer alan eğitim görmüş tahsilli çevrelerin İran kültürüne daha yatkın oldukları görüşü yaygındır. Buna karşın uç kesimlerde ise tasavvuf eğiliminin ve yiğitlik kavramının ön planda olduğu görülmektedir. Şehir ve kırsal arasındaki bu farkı meydana getiren temel etkenler arasında 11. yüzyıldan itibaren Türkmen boylarının Anadolu’ya göçüyle birlikte gelen kalender, abdal, derviş ve Ahi adı verilen topluluklarla birlikte mutasavvıf olarak nitelendirilebilecek din insanlarının rolü büyüktür. Bu zümreler, Türkmen topluluklarında toplumsal olduğu kadar dini yaşamın da odağında yer almaktadır. Dağlarda, yaylalarda yaşayan yarı göçebe Türkmenler’den yerleşik yaşama hemen geçerek o kültüre adapte olmaları beklenemezdi. Horasan erenleri olarak ün kazanan babaların ve abdalların Orta Asya inancına uygun Şamanist öğretilerin de yer aldığı anlayışı yaşattıkları anlaşılmaktadır. Bir başka ifade ile bu taifenin heteredoks bakış açısına sahip oldukları ortaya çıkmaktadır (İnalcık, 2014, s. 158-159). Ocak’ın (2016a, s. 113-116) aktardığına göre Anadolu, Moğol istilasından önce de bazı göçlere sahne olmuş, farklı etnik ve kültürel özellikler gösteren sufiler olmuştur. Fakat asıl göç dalgasının 1220’lere doğru Sühreverdiyye ve Kübreviyye gibi Sünni eğilime sahip tarikatlarla birlikte Kalenderlik’le bir biçimde ilişkisi bulunan Vefaiyye, Haydariyye ve az da olsa Yeseviyye gibi tarikatlara dahil olan şeyhler de Anadolu’ya ayak basmıştır. Anadolu’ya ilk Kalenderi göçleri muhtemelen 1220’li yıllardan sonra ve Dimaşk’da Kalenderiliği teşkilatlandıran Cemalü’l-Din-i Savi’nin etkisiyle gerçekleşmiştir. Dönemin kayıtlarına bakıldığında Kalenderi zümrelerin iki grupta değerlendirildiği, bir kısmının toplum ve

din kurallarını dikkate almadıkları diğer kısmının ise Şems-i Tebrizi, Evhadüd-Din-i Kirmanı ve Fahu’d-Din-i Irakî gibi yüksek tasavvufî fikirlere ve tecrübeye sahip şahsiyetlerden oluştuğu belirtilmektedir.

Anadolu’da önemli etkileri bulunan Yeseviyye tarikatı ise Türkler arasında örgütlenmiş ilk Türk tarikatıdır. Bu tarikat bir anlamda Türklüğün gönül gözünü aydınlatmakla kalmamış, mücadeleci bir yol gösterici olarak da bugüne kadar ulaşmıştır. Kendisini de soy olarak Hoca Ahmed Yesevî’ye bağlayan Evliya Çelebi, Anadolu’daki Yesevî derviş-gaziler arasında irşad postuna oturan Hacı Bektaş Veli ile birlikte Pir Dede, Geyikli Baba, Abdal Musa, Horoz Dede, Emir-i Çin Osman, Şeyh Nusret ve Gaj-Gaj Dede’yi göstermektedir. Hoca Ahmed Yesevî’nin eseri Divan-ı Hikmet incelendiğinde Türkçe’ye önem verildiği görülmektedir (Bice, 2015, s. 17-29).

Üşenmez de (2009, s. 3-4). Türkistan coğrafyasından Ön Asya’ya gelen Türkmen boylarının, büyük bir kültür ve medeniyeti beraberinde getirdiğini ifade etmektedir. Horasan erenleri olarak anılan bu taife halkı birlik içinde olmaya ve dirliğe davet etmiş, yönlendirmeye çalışmıştır. Bu dönemde dil konusunda da hassas olduğu gözlenmekte ve Türkçe’ye önem verildiği dikkati çekmektedir. Böylelikle Karahanlı Türkçesinden sonra “Batı Türkçesi” yapılanmaya başlamıştır. Bunun ilk dönemi ise “Eski Türkiye Türkçesi” olarak anılmaktadır.

Ortaçağ Anadolu’sunda Irak kökenli bir tasavvufî hareket olan ve zamanla tarikat kimliği kazanan Vefaiyye de (Vefailik) Anadolu’da (özellikle Orta ve Doğu Anadolu) bir dönem etkin olan ve önemli izler bırakan bir akımdır. Hatta Osmanlı beylerinin çevresinde Vefailik ile bağlantılı olduğu bilinen mutasavvıflara ve gezginci dervişlere rastlanmaktadır. Şeyh Ede Balı ve Geyikli Baba bunlar arasında yer almakla birlikte, Babai hareketinin lideri Baba İlyas da bu gruptandır ve Osmanlı Tarihçisi Aşıkpaşazade kendi seceresini Baba İlyas’a bağlamaktadır. Vefailik’in geçmişi 11. yüzyıla Irak’a dayanmakta olup kurucusu ya da isim babası Ebü’l-Vefa Tacü’l-Arifin el-Bağdadi’dir. Tarikatın Irak kolu zamanla tarih sahnesinden düşmüş olup 12. yüzyılın sonları ve 13. yüzyılın başlarından itibaren Anadolu’da muhtelif kollarının olduğu görülmektedir (Karakaya Stump, 2015, s. 189). Anadolu’da konar-göçer kesimin tasavvufî anlayışını ve temsilcilerinin yalnızca Ahmed Yesevî ekolüne bağlanamayacağını savunan ve bu konuda Dede Garkın örneğini de ortaya koyan Ocak (2014, s. 49-51), icazetnamelere dayanarak ünlü Derde Garkın’ın da Vefaiyye’ye silsilesine bağlandığını söylemektedir. Buna göre Dede Garkın, Vefa-i Türkmen şeyhidir ve Baba İlyas onun torunudur.

Orta Asya’nın iyi yetişmiş mutasavvıf ve alimlerinin Anadolu’ya giriş yapmasıyla birlikte Küçük Asya’nın siyasi, sosyal ve kültürel yaşamında büyük bir değişim meydana gelmiştir. Özellikle 1230’lu yıllara kadar olan dönemde Anadolu topraklarında büyük atılımların yaşandığına tanıklık edilmektedir (Şahin, 2022, s. 38). Bu dönemde, büyük mutasavvıfların ve erenlerin etkisiyle Anadolu hümanizmi ve tasavvufunun gelişim gösterdiği, toplumsal bütünlüğün korunmasına gayret edildiği gözlenmektedir. Yeseviliğe bağlı dervişler, Ahiler

(Fütüvvet ehliler), Abdallar, Gaziler, Babailer ve Kalenderiler tasavvufu odağına almış topluluklar olarak dönemin belirgin zümreleri arasında yer almaktadır. Nitekim, Aşıkpaşazade'nin dönemin halk unsurlarını Gaziyan-ı Rum, Ahiyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum ve Bacıyan-ı Rum şeklinde ele aldığı ve bu grupların toplumsal yaşamda büyük bir tesir oluşturduğu görülmektedir (Öztürk, 2013, s. 307, 308).

Göçer (2020, s. 826), Anadolu kültürünün yoğrulmasında bu zümreleri de dikkate alarak Ahi Evren (ölümü 1261), Hacı Bektaş Veli (ölümü 1271), Mevlana Celaleddin-i Rumi (ölümü 1272) ve Yunus Emre'nin (ölümü 1320) öne çıktığını savunmaktadır. Moğol akınlarının Anadolu halkı üzerinde büyük bir çöküntüye neden olduğunu belirten Karamağaralı'ya (1976, s. 247) göre de halk, şeyhlerin ve dervişlerin etrafında toplanarak umut aramıştır. O dönemde batını inançlı dervişlerin ve şeyhlerin de Anadolu'ya yayıldığı görülmektedir. Anadolu'nun tarikat tarihi bakımından oldukça çeşitlilik gösteren bu dönemde şeyhlerin ve dervişlerin, fikir ve düşüncelerini yaymak amacıyla köyleri ve şehirleri dolaştığı anlaşılmaktadır. Böylelikle bir tarikat edebiyatı, musiki ve sanatı oluşmuştur.

Anadolu Selçuklu Devleti döneminde Anadolu'da cereyan eden tasavvufi akımlara bakıldığında başta Yeseviyye olmak üzere, Kalenderilik, Haydarilik, Mevlevilik, Bektaşilik, Vefailik, Rıfaiyye, Melamilik, Ahilik, Sühreverdiyye, Kübreviyye vb. görülebilir. Bu akımların öncülerini de Hoca Ahmed Yesevi, Cemalüddin Savi, Ebul Vefa Bağdadi, Ahi Evren, Hacı Bektaş Veli, Mevlana Celaleddin-i Rumi, Seyyid Ahmed er-Rifâ'î'ye, Kutbiddin Haydar, Hamdûni Kessâr, Ebû Hafs Ömer Şihabeddin es-Sühreverdî ve Necmeddin Kübra olarak vermek mümkündür (Tablo 1). Esasında tarikatlar bir yola girmeyi temsil eden yapılardır. Yorum farklıları bulunmakla birlikte her yolun (tarikatin) felsefi temelinde benzerlikler bulunmaktadır. Karanfil'in (2019, s. 30) tespitlerine göre bu benzerliklerin merkezinde kutsal dünya ile kutsal olmayan alanın net bir biçimde ayrılması gereği bulunmaktadır. Bir tarikata girmek, hür bir irade ile kişinin kendi seçimiyle yaşadığı bir olgudur. Kendi iradesiyle karar veren ve dini deneyim yaşamak isteyen aday kişi, mürit olmayı ve maddi alemden yani dünyadan geri durmayı seçer. Bu geri durma ruhani bir alanda farklı olduğu kadar erk sahibi olmayı da paralelinde getirmektedir. Seçilen yaşantının gerçekleşebilmesi için aday kişi, kutsallık yüklediği bir gruba, yola (tarikat) dahil olmayı tercih edebilmektedir.

Tablo 1. Anadolu Selçuklu Devleti döneminde tasavvufi gelenekler (akımlar)

Dönem	Tasavvufi Gelenek	Kurucu Unsur / Kişi
Anadolu Selçuklu Devleti	Yeseviyye	Piri Türkistan Hoca Ahmed Yesevi
Anadolu Selçuklu Devleti	Kalenderilik / Abdallık	Cemâlüddin Sâvî
Anadolu Selçuklu Devleti	Vefailik	Ebul Vefa Bağdadi
Anadolu Selçuklu Devleti	Rıfaiyye	Seyyid Ahmed er-Rifâî'ye
Anadolu Selçuklu Devleti	Bektaşilik	Hacı Bektaş Veli
Anadolu Selçuklu Devleti	Mevlevilik	Mevlana Celaleddin-i Rumi
Anadolu Selçuklu Devleti	Ahilik	Ahi Evren
Anadolu Selçuklu Devleti	Melamilik	Hamdûni Kessâr (İlk Dönem Melamileri)
Anadolu Selçuklu Devleti	Haydarilik	Kutbiddin Haydar
Anadolu Selçuklu Devleti	Kübreviyye	Necmeddin Kübra
Anadolu Selçuklu Devleti	Sühreverdîyye	Ebû Hafs Ömer Şihabeddin es-Sühreverdî

Kaynak: Sarıkaya (2022a), Bayram (2008), Arpaguş (2007), Ocak (2016a) ve Köprülü'den (2014) derlenmiştir.

Yunus Emre işte böyle bir kültürel dönemde İç Anadolu'da yetişmiştir. Kendini tasavvufa adanmış, 72 millete aynı nazarla bakmış, tasavvufun derin ve içli hoşgörüsüyle insanları kucaklamıştır. Taptuk Emre'ye intisap etmiş, şiirlerinde de bunu vurgulayarak kendisine Tapduklu Yunus demiştir. Onun, 1240'ta doğduğu ve 82 yıl ömür sürdüğü düşünülmektedir (Gölpınarlı, 2017, s. XXVII- XXVIII). Yunus Emre, Kapadokya'da Hacı Bektaş Veli, Konya'da Sadreddin Konevi, Sivas ve Kayseri bölgesinde Necmüddin Daye ve yine Konya'da Mevlana ile çağdaştır. O, Kırşehir'de Ahi Evren (Ahilik teşkilatının kurucusu) ve eşi Fatma Bacı ile de çağdaş bir portre çizmektedir. Köprülü'ye (2012, s. 26-27) göre de 13. yüzyılda Anadolu tasavvuf tarihinin önemli simalarına tesadüf edilmektedir. Taraftarları kadar aleyhtarları da olan Muhiddin Arabî'den başlayarak yine Konya'da Avhadiddin-i Kirmani, Fahreddin Iraki, Kayseri ve Sivas'ta Şeyh Necmeddin Daye, Konya'da Sadreddin Konevi ve onun müritlerinden Sadettin Fergani ile Afifettin-İ Telmasani ve özellikle Mevlana Celaleddin-i Rumi bu simalar arasında gösterilebilir.

Görüldüğü üzere Anadolu toprakları tasavvufi akımlar bakımından zengindir ve bu sebeple menkıbeler de değerlidir. En tanınmış menkıbeler arasında olan ve Yunus Emre ile Hacı Bektaş Veli arasında geçen "buğday mı nefes mi" anlatısı vermek istediği mesaj açısından

Anadolu'da tasavvufi anlatılardan biri olarak önemlidir. Buğday ve nefes (himmet), Anadolu'da önem atfedilen veli ve keramet olgularıyla da dikkati çeken bir husustur. Buğday, Anadolu tasavvuf dünyasında da özel yeri bulunan bir tahıldır. Canlılığın, bereketin ve yaşamın imgesi olarak Tarikatlarda yer alan Buğday, dört büyük melekten Cebrail'in Adem'e hediyesi olarak özellikle Bektaşilikte önem taşımaktadır. Ekmegin de ana maddesi olan buğday, tekkelerde tüketilen gıda olmasının dışında saygı duyulan bir nimet olarak büyük değere sahiptir (Gündüzöz, 2012, s. 42, 128, 130). Buğday tasavvufta dünyayı, maddiliği temsil eden bir sembol olarak öne çıkmıştır. Velilerle ilgili bir kavram olan ve inayet, hidayet, iyilik gibi anlamlara sahip himmet ise velilerin bir nişanesi, onların yol kılavuzluğu ve erenlerin doğa üstü olayları biçiminde simgelenmektedir.

Yunus Emre'nin yaşadığı dönem alimlerin, düşünürlerin, sufilerin Anadolu'da öne çıktığı; halkın manevi ve maddi bakımdan zor günler geçirdiği bir zamana denk gelmektedir. Ünü sınırları aşmış mutasavvıfların halka önderlik etmesi, bir çıkış yolu arayışı çabasında olması bakımından bu makalede, tarihsel unsurlara ve 13. yüzyılın sosyo-ekonomik durumuna yer verilmektedir. Çalışmada yöntem olarak literatür taraması uygulanmış, ilgili makalelerden, basılı eserlerden ve yurt dışı çalışmalarından faydalanılmıştır. Çalışma derleme türünde olup amaç, Yunus Emre'yi gerçek aşka yönelten hususlar, yaşadıklarının bazen ikilemlerle, bazen tereddütlerle bazen de bilinçsizce yapılan bazı hal ve hareketlerin nedenselliğine ilişkin olarak menkıbelerden de yararlanarak ipuçları elde etmek ve bu doğrultuda bazı çıkarımlarda bulunmaktır. Yunus Emre'yi Tapduk Emre'ye yönlendiren nedensellik en bilinen vaka olarak Hacı Bektaş Veli Vilayetnemesi'ne göre Hacı Bektaş Veli olduğundan, bu üç isim üzerinde özellikle durulmuştur.

1. Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli ve Tapduk Emre’de Tasavvufun Anlamsal Gerçekliği

Yunus Emre'yi anlayabilmek, tuttuğu yol ile ilgili fikirler edinebilmek ve onu gerçek aşka götüren yolculuğunu kavrayabilmek maksadıyla, Yunus Emre, Hacı Bektaş Dergâhı ve Tapduk Emre Dergâhı ile ilgili bilgileri incelemek, adı geçen dergâhların ulu şahsiyetlerinin yaşamlarına ve felsefelerine de bakmak gerekmektedir. Yunus Emre'yi Hacı Bektaş Veli'ye götüren nedenler, orada yaşadıkları ve sonrasında kilidinin Tapduk Emre'de açılacağına bildirilmesi gibi menkıbevi anlatılar incelenerek sebep-sonuç ilişkileri elde etmek mümkündür. Anadolu'nun yetiştirdiği büyük halk ozanı Yunus Emre'nin çeşitli kesimler tarafından sahiplenilmesi ondaki derinliği göstermesi açısından da son derece önemlidir. Yunus Emre, Hakk'a ulaşma çabasında olmakla birlikte eleştirel bakış açısıyla da büyük bir aydındır. O, Hakk'a ulaşmak için girilen yolun mükafatlarını kabul etmemiş, şartlı (ödüllü) bir mücadeleye de girmemiştir.

Yunus Emre, şeyhi Tapduk Emre ve buğday için dergahına vardığı Hacı Bektaş Veli arasında ortak bazı özellikler olduğu göze çarpmaktadır. Tüm insanlara aynı nazarla bakarak dil, din, mezhep ayırımı gözetilmemesi, ahlak ve diline sahip çıkmak bu anlamda merkezde yer almaktadır. Kibirden benlikten uzak durmak bir başka ortak noktadır. İnsanı kamil olabilmek için benimsenen yol (şeriat, tarikat, marifet ve hakikat), gönül yüceliği, nefis ile mücadele etmek, ilim sahibi olmak gibi hususlar da yine benzerlikler içinde yer almaktadır. Dolayısı ile Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli ve Tapduk Emre’nin hayat hikayelerine kısaca bakmak bu üçlü ile ilgili benzerliklerin daha iyi anlaşılması açısından yarar sağlayacaktır.

1.1. Yunus Emre

Doğan’a (2013, s. 829) göre Yunus Emre dünyaya gönüller yapmaya gelen ve Anadolu’nun manevi önderleri arasında yer alan bir şahsiyettir. İnsanın varlık alemindeki yerinin eşsizliğine şiirlerinde değinen Yunus Emre’ye göre insan, yaratıcıyı bilip farkında olabilecek tek canlıdır. Bir başka ifade ile insan ancak kendini bildiğinde, kendini anladığında Tanrı’ya da bilecektir.

İlim, nesne ile özne arasındaki ilişki nedeniyle var olmakadır ve bilgiye ilim adı verilmektedir. Kişi bilgiye ulaşmaya öncelikle kendinden başlamakta sonrasında çevresini anlamaktadır (Emre, 2015, s. 344):

“İlim ilim bilmektir ilim kendün bilmektir

Sen kenüni bilmezsin ya nice okumakdur”.

İnanç ve görüşlerinin ana eksenini dini-tasavvufi düşüncenin oluşturduğu Yunus Emre, olgunlaşma yolunda bir sufidir. Aşk, evrensel bir nitelik taşımaktadır ve tasavvufun en önemli unsurları arasındadır. O, mutlak güzelliğe aşık olanlardandır ve yaratılanı da yaratandan ötürü sevmektedir. Aşk, insanın fıtratında bulunmaktadır ve “İnsan-ı kâmil” olabilmek için dünyevi olguları bir kenara bırakmak gerekmektedir. Hakk’a ulaşmanın yolu ancak bu şekilde mümkün olabilmektedir (Açıkel, 2022, s. 80).

Yunus Emre halkla iç içe olmuş, kaynaşmış ve bütünleşmiştir. Medrese eğitimini nerede aldığı tam olarak bilinmese de okullu olduğu düşünülmekte, tekke eğitimini Tapduk Emre’nin yanında aldığı anlaşılmaktadır. Onun halka olan yakınlığı sözlü edebiyat akımının günümüze kadar canlılığını koruyan izleriyle de ortadadır. Şiirleri, düşünceleri ve eserleri felsefi ve tasavvufi açıdan incelenen Yunus Emre’nin derinliğinin anlaşılması için disiplinlerarası görüşlere bakılmalıdır (Zeyrek, 2023, s. 15). Yunus Emre 13. yüzyılda henüz işlenmemiş bir çevrede varlık gösteren büyük bir şairdir. Medresede biçimlenmiş ve bunun yanı sıra İran edebiyatını örnek edinen bir kültür atmosferinin temsilcisi olmasına karşın halk şairliğini tercih etmiştir. O, kendisini ümmi saymaktadır. Yunus Emre, Hoca Ahmed Yesevi’de olduğu gibi şiiri, İslam’ı halka yaymak için kullanmıştır (Melikoff, 2022, s. 42).

Yunus Emre, Bektaşiliğin en büyük şairidir. O, bu unvanla kalmamıştır ve aynı zamanda Türk lirizminin de en büyük ustasıdır (Öztürk, 2016, s. 27). Yunus Emre’nin şiirlerinde ve Risaletu’n Nushiyye’sinde Hacı Bektaş Veli’nin düşüncelerini görmek mümkündür. Dört kapı kırk makam, insanın içinde yaşadığı iyi ve kötünün mücadelesi vb. unsurların izine Yunus Emre’de rastlamak söz konusudur (Coşan, 2013, s. 143). Halkın hissiyatında büyük bir yer edinmiş olan Yunus Emre, Melamet-i Horasani bir şairdir. Medrese eğitimi aldığı, tasavvufu ve tarihi araştırdığı, İran’ın yanı sıra Yunan mitolojisini incelediği tahmin edilmektedir. Vahdet-i vücud yani “varlığın birliği” anlayışını benimsemiştir. Benimsediği bu tasavvuf yolu, Hakk’a varabilmek için dört merteye olan şeriat, tarikat, marifet ve hakikat düzeylerine ulaşmayı gerektirmektedir. Yokluk ve hiçlik kavramlarına saplanmamış, ilahi aşka bağlanmayı seçmiştir. Anadolu’nun çeşitli illerinde kendisine ithaf edilen kabirleri bulunmaktadır ve bunlardan biri de Aksaray Ortaköy’dedir (Alşan, 2012, s. 346). Vilayetname’de geçen Sivrihisar ve Sarıköy, Eskişehir de değil, Aksaray’da yer almaktadır. Sarıköy’ün bugünkü adı Sarıkaraman’dır (Kaya, 2022, s. 222).

Tekke-tasavvuf edebiyatı şairlerinin şiirlerinde ekseriyette varlığın birliği anlayışı görülmektedir. Hoca Ahmed Yesevi ile başlayan ve sonrasında Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram Veli, Kaygusuz Abdal, Pir Sultan Abdal, Nesimi, Eşrefoğlu Rumi, Niyazi Mısri ve Edip Harabi gibi sufi-şairlerle devam eden bu anlayış, kendisine Anadolu topraklarında yer bulmuştur (Turan, 2021, s. 187).

Yunus Emre, hem yaşadığı devirde hem de sonrasında gerek Türk Edebiyatı gerekse tasavvuf tarihinde mühim bir yer edinmiştir. 700 yılı aşkın bir zaman geçmesine rağmen düşünceleri evrensel bir özellik göstermeyi sürdürmektedir. Yunus’un sözleri farklı dünya görüşüne sahip topluluklarda dahi benimsenmiştir. Onun düşünce yapısında insan, hangi ırk ve inanca sahip olursa olsun hoşgörüyü hak etmektedir (Yılmaz, 2013, s. 153).

Yunus Emre’de aşk ilahidir ve beyitlerinde ilahi aşkın durumsallığını ve insan ruhunda oluşturduğu halleri görmek mümkündür. Ona göre insanın bu dünyadaki varlık sebebi sevgidir. İnsan dünyaya bir dava (iddia, tartışma, kavga vb.) için gelmemiştir, o sevmek için aşk için dünyadadır. Tanrı gönüllerde olduğu için de gönüllere girmek, gönülleri hoş tutmak gerekmektedir. Nemrut’un ateşini İbrahim’e gül bahçesi yapan aşkın kendisidir. Aşk, İsa ve Musa’yı ser-gerdan (şaşkın, ne yapacağını bilemez durumda) gezdirmiştir. Her aşık, aşk yolunun bir Mansur’udur. Yolun salikinin dört makamdan geçerek gerçeğe ulaşması mümkündür. Bu makamlar şeriat, tarikat, marifet ve hakikattir. İlahi aşk bu makamların sonuncusu olan hakikat kapısında tecelli etmektedir. Yunus Emre bu süreci şu beyitle açıklamaktadır (Tatçı, 1991, 84-86):

“Evvel kapu şeriat geçse andan tarikat

Gönül evi marifet ışık hakikat içinde”.

Tapduk Emre’nin görüş ve düşüncelerini Anadolu’da müridi Yunus Emre yaymıştır. Yunus Emre şiirlerinde, mürşidinden övgüyle söz etmektedir. Yunus Emre’nin intisabını vurguladığı ve Taptuk Emre’yi andığı bazı beyitler aşağıda yer almaktadır (Gölpınarlı, 2017, s. XXIII, XXIV):

“Yunus bir doğan idi kondu Taptuk koluna

Avın şikara geldi bu yuva kuşu değil”,

“Tapduk’un tapısında kul olduk kapısında

Yunus miskin çiğ idi piştik elhamdülillah”,

“Yunus’a Taptuğ’u Saltuğ’u Barak’tandır nasib

Çün gönülden cûş kıldı ben nice pinhan olam”.

1.2. Hacı Bektaş Veli

Son derece yaygın bir üne sahip olan Hacı Bektaş Veli’nin asıl adı Bektaş’tır. Kendisi Ahmet Yesevi ocağındandır. Vilayetname’ye göre babası Horasan hükümdarı İbrahim es-Sani’dır. Annesi ise Nişaburlu bir alim olan Şeyh Ahmed’in kızı Hatem Hatun’dur (Fırlı, 1996, s. 316-317). Aşıkpaşazade tarafından yazılan Menakıb-ı Al-i Osman’da bahsedildiğine göre Hacı Bektaş Veli Anadolu’ya kardeşi Menteş ile birlikte gelmiş, Sivas’a ve Kayseri’ye uğramış, sonrasında da Kara Höyük’e gelerek oraya yerleşmiştir. Bacıyan-ı Rum taifesinden Hatun Ana’yı kızı edinmiş ve kerametlerini ona teslim etmiştir (Öztürk, 2013, s.307-308).

En kapsamlı biçimde tanıtıldığı Vilayetname’de Hacı Bektaş Veli’nin Horasan erenlerinden olduğundan söz edilmektedir. 1200’lü yıllarda çok sayıda bilgin ve sanatkârın yetiştiği Horasan’da Pir-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevi öğrencilerinden Lokman Perende’den eğitim alan Hacı Bektaş Veli’ye “Hünkâr” adı, gösterdiği kerametler nedeniyle hocası tarafından verilmiştir. Menkıbeye göre Anadolu’ya gitmesi için manevi emri alınca hocası Lokman Perende ocakta yanan keseği alarak fırlatıp atmış, Hak Ahmet Sultan tarafından yakalanan köseği Suluca Karahöyük olan yere dikilmiştir. Bu köşenin dergâhtaki Balım Sultan türbesinin önünde bulunan dut ağacı olduğu belirtilmektedir (Altınok, 2017, s. 138-141). Hacı Bektaş Veli (13. yüzyıl) Rum ülkesi olarak adlandırılan Anadolu’ya güvercin donunda girmiş ve onu Hacı Doğrul, doğan şeklinde karşılayarak engellemeye çalışmıştır. Silkinerek yeniden insan olan Hünkâr, doğanı sıkarak mazlum donunda geldiğini ama zalim donunda karşılandığını ifade ederek mazlumluğa vurgu yapmıştır (Gölpınarlı, 2014, s. 18-19).

Hacı Bektaş Veli’nin felsefesinin odağında insan yer almaktadır. Onun insana verdiği önem ve yetiştirme modellerine bakıldığında vahdet-i vücud düşüncesi ile benzerlikler olduğu görülmektedir. 72 millete aynı nazarla bakılmalıdır. İnsan, Hakk tarafından yaratıldığına göre sevilmelidir. Hakk, insana iyiyi ve kötüyü ayırabilme yetisi vermiştir. Bu, Hacı Bektaş Veli’nin

felsefesinde “Her ne ararsan kendinde ara, Kudüs’te Mekke’de hacda değildir” sözü ile karşılık bulmaktadır (Gül, 2023, s. 262-263).

Hacı Bektaş Veli ahlaki ön planda tutmaktadır. Tembellik, başkalarının sırtından geçinme ve miskinliğe hem karşı çıkmaktadır hem de pirim vermemektedir. Çalışma iradesi, azim, yurt sevgisi ve aile kavramları onun yaşamında önemli olmakla birlikte şer-i ve tasavvufi düşüncelerini Türk kültürüyle yoğurarak çağa göre harmanlamış ve Anadolu’nun aydınlanmasına büyük katkılarda bulunmuştur. Hacı Bektaş Veli’ye göre gerçeğe ermek dört kapı ve bunlara ilişkin kırk makamla mümkündür. Şeriat, tarikat, marifet ve hakikat dört kapıyı temsil etmektedir. Bu kavramları bir okul olarak değerlendirmek gerekirse şeriat ilkokul, tarikat ortaokul, marifet lise ve hakikat ise fakülte eğitimine denk gelmektedir (Altınok, 2017, s. 173-175). Gül de (2023, s. 323) Hacı Bektaş Veli’nin dört kapı kırk makam felsefesini bir müfredat olarak görmekte, onun eğitimci yönüne dikkati çekmektedir. Bu eğitim müfredatının gayesi ise insanların belirli bir olgunluğa erişmesi yani toplumun gereksinim duyduğu kamil insanları yetiştirmektir.

Hacı Bektaş Veli, Orta Asya göçebe ve şaman geleneklerini İslam’ın mistik unsurlarıyla yani tasavvufu orijinal bir şekilde sentezlemiştir. Bu yönüyle bağımsız mistik bir akımın temsilcisidir. Bu ekolün evrensel kabul edilen görüşleri Osmanlı’nın tüm dönemi süresince Mevlevilerden daha fazla popüler olmuş ve yaygınlık kazanmıştır. Hacı Bektaş Veli kendi döneminde büyük sosyal, dini ve mistik hareketlerle ilişki içinde olmuştur. V. Cuinet’e bakıldığında Hacı Bektaş Veli bölge Hristiyanları tarafından Aziz Charalambos ile aynı kişilik olarak görülmektedir. Hatta 19. yüzyılın sonuna kadar Hacı Bektaş Dergâhı, Hristiyanlar tarafından ziyaret edilmekte ve kabrinde anılmaktadır. (Balıvet ve Yalçın, 2013, s. 149-154).

Hacı Bektaş Veli’nin Suluca Karahöyük’te dergâhını kurmasının da bir anlamı bulunmaktadır. Suluca Karahöyük çevresi, farklı kültürel topluluklara ev sahipliği yapmaktadır. Hacı Bektaş Veli’nin birleştirici hoşgörülü tutumu bu zümrelerce kabul görmesine ve fikirlerinin de benimsenmesine yardımcı olmuştur. Bu konuda kültürel bir farkındalık oluşturduğunu söylemek mümkündür. Kültürel farkındalık, diğer kültürlerle iletişim kurulması gerektiğinde hayati bir değer taşır. Hoşgörüyü, diğerini kabul etmeyi, bir arada yaşamayı kabullenmeyi gerektiren bu farkındalık kültürel çeşitliliğin korunmasında rol oynamaktadır. Birey, başka bir kültürün hudutları içindeyken kendi kültürü bağlamında düşünmenin ve hareket etmenin zor olduğunun ve belirli kurallar gerektirdiğinin bilincinde olmak durumundadır (Constantin vd., 2015, s. 697).

Hacı Bektaş Veli keramet sahibi bir Horasan erenidir. Keramet kavramı terim olarak Allah'ın veli kullarından zuhur eden olağan dışı hal, söz ve durumlar olarak açıklanmaktadır. O, müslüman halkın dünyasını duygularıyla ve kültür damarlarını da düşünceleriyle beslemiştir. Balkanlar, Orta Asya ve Orta Doğu’da sevilen ve düşüncelerine hürmet edilen bir Türk sufidir. Kerametleri tarikat ehli tarafından kabul gören Hacı Bektaş Veli’nin kerametleri arasında, susam

yaprağı ve darı üzerinde namaz kılması, beştaşların şahitliği, Hızır ile buluşması, zemheride elma yetiştirmesi, bıçakla taş kesmesi, ölüyü diriltmesi, su üstünde yürümesi, gıdayı artırmaması, dua ve ibadetinin kabul edilmesi, meleklerle konuşması vb. yer almaktadır (Oymak, 2021, s. 463). Fransız Türkolog Michael Balivet, Hacı Bektaş Veli’nin sahip olduğu tasavvufi bakış açısının, düşünce ve ideallerinin kurumsallaşmasında müritlerinin etkili olduğunu ve "Bektaşî" kavramının duyulup yayılmasıyla Türk dünyasında benimsenmesinde rol oynadıklarını savunmaktadır (Yalçın, 2013, s. 212-215).

Hacı Bektaş Veli Anadolu’ya göç eden Türkmenler’in iyi niyetinden ve İslamiyet’e olan bağlılıklarından şüphe etmemiştir. Bu toplulukların başlarında bulunan önderlerin yani dedelerin, babaların Şamanlık etkisinde olduklarından söz etmek mümkündür ancak bu durum Müslümanlığı reddettikleri anlamına gelmemektedir. Hacı Bektaş Veli bir kahramandır ancak isyanlarda boy gösteren biri olmamıştır. Emeğe önem vermiştir ve göçebe ruhu çağdaştırmıştır. İnancı, şuur, kendini bilen bir Türkmen toplumu oluşturmuştur (Fırlı, 1996, s. 326-327). Hacı Bektaş Veli, Bektaşîliğin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Bektaşîlik ilkeleri hoşgörü, sevgi ve barış ekseninde temellendirilmiştir. Bektaşîlik, 13. yüzyıldan itibaren varlığını günümüzde de sürdürmekte ve dünya genelinde tanınmaktadır. Bektaşîliğin varlığını sürdürmesinde Hacı Bektaş Veli öğretisinin kendine özgü yapısı, hizmette din farkı gözetmeyişi, “Yeniçeri” teşkilatı gibi stratejik unsurlarla olan bağı ve Ahilik ile olan güçlü ilişkisi göz ardı edilemez (Küçüközyiğit, 2014, s. 228-234).

1.3. Tapduk Emre

Tapduk Emre, Selçuklular döneminde Horasan bölgesinden Küçük Asya’ya gelmiştir. Yazma dokümanlarda Yunus Emre’nin hocası Tapduk Emre’nin nerede doğduğu, doğum tarihi, vefatı, mensubu olduğu tarikat, şiirleri ve mezar yeri hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Yunus Emre 1240 yılında dünyaya geldiğine göre mürşidinin de 13. asrın başlarında doğduğu düşünülmektedir. Tapduk Emre, tarikatlar tarafından tasavvufi cereyanın başlangıç aşamasında temsil edildiği bir zaman diliminde hayat sürmüştür. Bu nedenle hangi erkana mensup olduğu tam olarak bilinmemektedir. Bazı araştırmacılar Tapduk Emre’yi Horasan ekolüne bağlamaktadır. Bir kısım araştırmacılar onun Nakşibendi, bir kısmı Kadiri, bir kısmı da Mevlevi ve diğer bir kısım ise Halveti tarikatına müntesip olduğu görüşünü savunmaktadır. Kesin bir vesika olmamakla birlikte savlar arasında en fazla üzerinde durulan tarikatlar, Bektaşîlik ve Mevleviliklerdir. Niğdeli Kadı Ahmet, Tapduk Emre’nin dergâhında yetişen dervişlerin mubahi olduğunu savunmaktadır. Yani nefsin arzuladığı her şey mubah görülmektedir. Bu sebeple Tapduk Emre dervişleri batıl sufilerdir (Tatçı, 2012, s. 67, 102-108). Tapduk Emre, Hacı Bektaş Veli ile alakası bulunan bir şahsiyettir. Hacı Bektaş Veli Vilayetnamesi, Yunus Emre’nin şiirleriyle birlikte andığı Tapduk Emre’den bahseden sayılı kaynaklardan biridir. (Melikoff, 2012, s. 28).

Vilayetname’de anlatıldığına göre Rum (Anadolu) erenleri Hacı Bektaş Veli’ye gidecekleri vakit Emre’yi de davet etmişlerdir. Fakat Emre, dost divanında erenlerin nasipleri dağıtıldığında Hacı Bektaş adlı bir er görmediğini ifade etmiş ve davete icabet etmemiştir. Hacı Bektaş Veli erenlere Emre’nin neden gelmediğini sorarak öğrenmiş ve Sarı İsmail’i onu getirmesi için göndermiştir. Emre, Hacı Bektaş Veli’nin yanına vardığında Hünkar ona, erenlere nasip dağıtan eli tekrar görürse tanıyıp tanıyamacağını sormuş ve avucundaki nişaneyi (yeşil ben) göstermiştir. Hacı Bektaş Veli’nin elindeki yeşil beni gören Emre üç kez, “Tapduk sultanım” demiş ve kendinden geçmiştir. Böylece Emre’nin adı Tapduk Emre olarak anılmaya başlanmıştır (Gölpınarlı, 2014, s. 21). Tapduk Emre, Moğol istilası nedeniyle Anadolu’ya göçmek durumunda kalan Türkmen dervişlerindendir. Kendisine bağlı bir Türkmen oymağı ile hareket ettiği sanılmaktadır. Bununla birlikte bu göç vakasının ne zaman gerçekleştiği ve ilk olarak nereye geldiği konusunda belirsizlik mevcuttur (Şahin, 2015, s. 206).

Altınok (2018, s. 236), Niğdeli Kadı Ahmed’in 1333’te kaleme aldığı el-Veledü’ş Şefik isimli kaynakta Tapduk Emre’nin Aksaray ve Niğde havarisinde faaliyet gösterdiğini belirtmektedir. Bu eser, 1340 senesinde Aksaraylı Yusuf tarafından yeniden yazıya çekilmiştir. Ocak’a (2016b, s. 230-231) göre Tapduk Emre, Babailer hareketine mensup bir Türkmen babasıdır. Yunus Emre’nin Divan’ında yer alan bir beyitteki ifade (Yunus’a Tapdu’ğu, Saltu’ğu Barakdandır nasip) yalnızca Tapduk Emre’nin değil aynı zamanda Yunus Emre ile birlikte Barak Baba ve Sarı Saltuk’un da Anadolu’da 13. yüzyılda mensubu oldukları tasavvufi akımı ve dini çevreyi ortaya koymaktadır. Bu da Babailer hareketine dahil olan Kalenderilerdir.

Saluk da (2018, s. 202), Tapduk Emre gibi müridi Yunus Emre’nin Kalenderi-Melameti düşünceyi benimsediğini savunmaktadır. Moğol zulmünden etkilenen Anadolu Türkmenlerinin Anadolu İslam’ı ile tanışması, yalın bir dil kullanan Yunus Emre ve kolonizatör, gezgin Türk dervişleri sayesinde gerçekleşmiştir. Buna karşın Sarı Saltık ve müridlerini Bektaşilik ve Rıfailikle ilişkilendiren araştırmacılar da bulunmaktadır. Bir gazi derviş özelliği gösteren Sarı Saltık’ın halifesi Barak Baba dışında Seyyid Behramşah adında bir müridi de yer almaktadır. Sarıkaya vd. (2014, s.294-309), İbnü’s-Serrâc’ın Miladi 1315’te yazdığı Tuffâhu’l-Ervah eserine dayanarak Sarı Saltık’ı Bektaşilik ve Rıfailik ile alakadar etmektedir (Tablo 2). Bununla birlikte müellifin bir Rıfai tarikatı sufisi olduğunu da unutmamak gerekmektedir.

Tablo 2. Sarı Saltık ve müridleri

	Yaşadığı Dönem	Tarikat Kolu	Niteliği
Sarı Saltık	13. yüzyıl	Bektaşî/Rıfai	Gazi Derviş
Barak Baba	13-14. yüzyıl	Bektaşî/Rıfai	Gazi Derviş
Seyyid Behramşah	13-14. yüzyıl	Bektaşî/Rıfai	Gazi Derviş

Kaynak: Sarıkaya vd. (2014, s. 294-301)

Anadolu topluluklarında Abdalan-ı Rum taifesinin daha iyi anlaşılması gerektiğini belirterek Vefailik’in de detaylı incelenmesinden yana tavır ortaya koyan Avcı (2015, s. 163-167), Taptuk Emre’nin Hacı Bektaş ekolünün Sarı Saltık kolundan olduğunu savunmaktadır. Sarı Saltık kolunda Barak Baba’yı da gösteren yazar, Tapduklular ismiyle anılan toplulukların döneme ait kaynaklarda yer aldığını söylemektedir. Hacı Bektaş ekolünün diğer kolu ise Kadıncık Ana’dır.

Araştırmacıların bir kısmı da Tapduk adının bir şahsı değil, düşünce sistemini temsil ettiğini iddia etmektedir. Yüce’ye (2005, s.763) göre Tapduk ismi bir kişi olarak değerlendirilirse onun hakkında bilgi edinmek hayli güçleşmektedir. Anadolu’da, Tapduk Emre’nin adına çok sayıda kabir bulunmasına rağmen bu isimde bir kişinin varlığı tartışmalıdır. Tapduk ifadesine isim ya da sıfattan ziyade bir anlayış olarak bakmak gerekmektedir. Hacı Bektaş Veli Vilayetnamesi’ne dayanarak Köprülü, Tapduk adının aslında bir mahlas olduğunu ve bu mahlasın Hacı Bektaş Veli’ye Yunus Emre tarafından verildiği öngörüsünde bulunmaktadır. Ancak bir müridin müridine mahlas vermesi de eşine pek az rastlanır bir durumdur.

2. Buğday ve Himmet, Yunus Emre’nin İkilemi

Tasavvufta sembolik anlatımlara sıklıkla rastlanmaktadır. Sembollerin anlamını bilmek sembolik dili çözmeye yeterli gelmemektedir. İlim ve irfan sahibi olabilmek için bu yolda yaşam sürülmelidir (Eliade, 2018, s. 21-22). Hacı Bektaş Veli ve Yunus Emre menkıbesinde anlatılan unsurlara dikkatlice bakıldığında sembolik hususların, metaforların farkına varılmaktadır. Bunlar başlıca buğday, himmet, alıç ve kilit argümanlarıdır. Dolayısı ile bu kavramların da anlaşılması tasavvufi açıdan ne değer taşıdıklarının açığa kavuşturulması ve Yunus Emre’nin yolunun daha iyi açıklanması bakımından değerli olacaktır.

Anadolu’nun birçok yerinde bozkırda yetişen alıç, mütevazılığı temsil etmektedir. Menkıbede Yunus Emre’nin Hacı Bektaş Veli’ye getirdiği alıçların kabulü, teslimiyet manası taşımakta olup sunulan canın kurban olarak kabulü anlamına gelmektedir. Yunus Emre farkında olmadan can verip cananın gizemini kavrayabilecek bir yapıya sahip olduğunu da göstermiş olmaktadır. Mütevazi bir meyve olarak alıcın küçümsenmemesi gerektiği de böylelikle hem anlaşılmakta hem de anlam kazanmaktadır (Tatçı, 2012, s. 38).

Kilidin çözülmesi sembolünü yine bir başka sembol olan perdenin inmesi yani gönül gözünün gerçeği görmesi olarak da yorumlamak mümkündür. Tasavvufi anlayışta perde, kul ile Allah arasında bir mani olarak görülmektedir. Sufiye Hakk’tan ayıran perde aşığın maşuku görmesine engel olmaktadır (Uludağ, 1991, s. 383). Nefis, tasavvufi bakış açısıyla ölmeden önce ölmekle aynı değeri taşımaktadır. Nefsine galip gelen insan adeta yaşamsal fonksiyonlarını yitirmiş gibidir. İlahi aşka yönelen Yunus Emre de nefisini kurban vermiştir (Abalı, 2021, s. 31).

2.1. Buğday

Arkeobotanik araştırma sonuçlarına dayanan bulgular, buğdayın da içinde yer aldığı tahılların yabani atalarının Neolitik Dönem'de ve takriben 10 bin yıl öncesinde Anadolu'nun güneydoğu kısmının da dahil olduğu Bereketli Hilal'de ekildiğini göstermektedir (Nesbitt, 1995, s. 27). Temel gıda kaynağı olmasının yanında insanlığın ekimini ilk yaptığı tahıl olan buğday, zamanla gerek çok tanrılı dinlerde gerekse tek tanrılı dinlerde çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Kutsallık kazanan buğday, pagan toplumlarda sunaklarda yer almıştır. Bereket, verimlilik ve bolluk gibi kavramlarla özdeşleştirilen buğday, birçok inancın ve ritüelin kaynağında yer almış, Türk ve İslam halk kültüründe anlamını muhafaza etmiştir (Altier, 2022, s. 30).

Buğday, Türk halk kültüründe de birçok ritüele ve inanca kaynaklık teşkil eden önemli bir argümandır.. İyi şans, bolluk, uğur, bereket ve verimlilik gibi kavramlarla birlikte buğday, nazarlık ve büyü gibi kulvarlarda da karşımıza çıkmaktadır. Örneğin buğdayın da içinde yer aldığı tahıllarla birlikte taneli meyveler ve baklagiller tohumlu olmaları sebebiyle verimlilikle, bereketle ve doğurganlıkla birlikte değerlendirilmektedir. (Gültekin, 2008, s. 9).

Anadolu'ya Orta Asya'dan Türklerin getirdikleri "saçı" geleneğinde de yer alan buğday, bereketle örtüşmektedir. Saçı, çoğunlukla gelin ile ve mezarla (ölüm) ilişkilendirilmektedir. Kansız kurban biçiminde düşünülebilecek olan saç, Orta Asya Türklerinde ataların ruhlarını memnun etmek amacıyla dağıtılan içecek ve yiyeceklere karşılık gelmektedir (İnan, 2015, s. 167).

Buğday, insanoğlunun dünya nimetlerine karşı eğilimini temsil etmektedir. Tasavvufta buğdayın bir başka manası ise yeniden doğuş, tevekkül ve ölümdür. Buğday toprağa çekilip filizlendiğinde onun döngüsü fiziki anlamda insanın dünyadan ayrılışını ve uhrevi olarak da yeniden doğuşu simgelemektedir (Çetin, 2018, s. 144).

Dervişler için buğdayın anlamı zahiri ve batını bolluğun bir emaresidir. Buğday, manevi yolculuğu daha anlamlı bir hale getirmektedir. Mevlana, Mesnevi'sinde buğdayı bir metafor olarak kullanmıştır. Buğday, dünya yaşamına bağlılığı temsil etmektedir. Tasavvufi anlamda buğday bir gıda maddesi olmasının yanında derin anlamlar taşıyan bir öge olarak belirlilik kazanmaktadır. Buğday, insanın var oluşu ile ilişkilendirilmektedir (Kerkez ve Gürbüz, 2025).

Buğday, bitkilerin ilahi nurundaki nüvelerden biri olarak karşılık bulmaktadır. Bu öz, evrenin bir parçası olan ve adeta onun özeti niteliğindeki insana dönüşmeye eğilimli en kritik madde olarak kabul edilmektedir. İnsanı toprağa ve nihayetinde yaşama bağlayan buğday, geçim kaynağı niteliği de taşımaktadır. Hacı Bektaş Veli bu sebeple Yunus Emre'ye buğday yerine himmet teklif etmiştir. Ancak Yunus Emre'nin bu hakikat sembolünü idrak edecek ruhsal olgunlukta olmadığı anlaşılmaktadır. Talep edilen buğday, gerçekte Yunus Emre arasında bir perde olarak karşımıza çıkmaktadır (Şahin, 2025, s. 93).

Anadolu kültüründe yer alan inanışa bakıldığında her mesleğin bir piri olduğu görülmektedir. Ekmek de bu kültürde özel bir öneme sahiptir ve fırıncılık ayrı bir değer taşımaktadır. İslam’da Hz. Adem’e buğday öğütmesini ve ekmek pişirmesini Cebrail öğretmiştir. Bu sebeple fırıncılar Hz. Adem’i “Pir” olarak kabul etmektedir (Kuter, 2011, s. 80-84; Halıcı, 2009, s.24).

Evliya Çelebi’nin aktardığına göre ilk sıcak yemeği yapan ve yiyen Hz. Adem’dir. Onun yediği yemek ise “Aş-ı Baba” yani buğday çorbasıdır. Hz. Adem’in buğdayı diğer besin maddelerinden öncelikli görmesi, cennette iken buğdayı tanımış olmasından kaynaklanmaktadır (Gündüzöz, 2012, s. 129). Anadolu coğrafyasında eski dönemlerde olduğu gibi gerek Bizans ve gerekse beylikler döneminde buğday en fazla ekilen, yetiştirilen tahıllar arasında bulunmaktadır. Selçuklular’da buğday ekimi yapılan merkezler olarak Konya, Yozgat, Kırşehir, Kayseri, Nevşehir, Ankara, Niğde, Sivas ve Eskişehir’in olduğu görülmektedir. (Özgüdenli ve Uzunağaç, 2014, s. 45).

2.2. Himmet

Ulu insanlardan, veli ve ariflerden himmet istenmesi onların mürşid ve kamil insan olmalarından kaynaklanmaktadır. Halk şairlerinin, ozanlarının da Hacı Bektaş Veli’den himmet istemesi, umması, elbette onun “İnsan-ı Kamil” mertebesinde olmasından dolayıdır. Hacı Bektaş Veli felsefesinden en çok etkilenen ve himmet uman halk şairlerinden biri de tekkeye topladığı alıçları hediye olarak götürülen ve “buğday mı, nefes mi?” öyküsü ile bilinen Yunus Emre’dir. “Dostların kapısına eli boş gelmek, değirmene buğdaysız gitmektir” sözü uyarınca Yunus Emre, Hacı Bektaş dergâhına eli boş gitmeyerek alıç toplamış ve götürmüştür (Yardımcı, 2021, s. 80).

Himmet genel anlamda ilahi enerjinin bilge bir kişide var olmasıdır. Nefes, niyet, azim ve cem'iyet gibi kelimeler de himmet kavramı ile yakın anlamlı olarak kullanılmaktadır. Velilere, ariflere yani tasavvuf ehli kişilere haiz olan himmet unsuru, menkıbelerde oldukça sık rastlanılan bir argümandır. Veliler, kötülüğü önlemek, bereket, manevi yardım ve iyiliğe kapı açma gibi hususlarla himmetlerini göstermektedirler. İbnül Arabi'nin yorumu ile himmet kavramı anlamsal bir değişimle birlikte insanın yaratıcılık becerisiyle alakalı bir olgu haline dönüşmüştür. Bu bakış açısından hareketle belirli bir olgunluğa erişmiş olan insan, hayal ettiği olguları himmetiyle dış dünyaya taşıyabilmekte, var edebilmektedir (İzmirli, 2022, s. 392).

Himmet kelimesinin dilimize, Arapça’daki himme şekli ile değil de himmet biçiminde yerleşmiş olması ve bu halde telaffuz edilmesi kavramın Farsça’dan geldiğini göstermektedir. Persian English Dictionary’de bu sözcük himaye, ihsan ve lütuf anlamlarının yanı sıra arzu, niyet, temayül, yüce gönüllülük, dikkat ve özen anlamlarına karşılık gelmektedir. Divan-ı Hikmet ve Garib Name’ye bakılırsa himmet kelimesinin çoğunlukla yardım manasında kullanıldığı sonucuna varılmaktadır. Himmet olgusunun ifade ettiği yardım, manevi bir değeri temsil etmektedir.

Bununla birlikte yardım sözcüğü tek başına bu anlamsal derinliği vermemektedir (Sarıkaya, 2022b, s. 586, 612).

Hacı Bektaş Veli Vilayetnamesi’nde Yunus Emre’den bahsedilirken onun yoksul bir çiftçi olduğundan söz edilmektedir. Hacı Bektaş Veli’nin namını duyan, bilen Yunus Emre, bölgede yaşanan bir kıtlık döneminde kıraç topraklardan heybesine alıç yüklemiş ve dergâha giderek buğday talebinde bulunmuştur (Gölpınarlı, 2014). Yunus Emre, buğday almak maksadıyla gittiği Hacı Bektaş Dergâhı’nda gelenek olduğu üzere üç gün ağırlandı. Bir cuma günü de yardım isteyen diğer kişilerle birlikte Hacı Bektaş Veli’nin huzuruna çıkarılmıştır. Buğday istemesine karşılık kendisine Hacı Bektaş Veli himmet sunmuş ancak himmetin ne anlama geldiğini bilmeyen Yunus Emre bu öneriyi geri çevirmiş ve buğdayını alarak dergâhtan köyüne varmak üzere yola çıkmıştır (Altınok, 2017, s. 150).

Dilediği kadar buğdayı alarak yola koyulan Yunus Emre, bir süre sonra himmet konusunu düşünmeye ve anlamaya çalışmış olmalıdır. Aslında bu detay onun bir şüpheye düştüğünü, himmet ve buğday arasındaki farkı çözme arayışına girdiğini göstermektedir. Buğday belirli bir süre sonra tükenir. Buğday, dünya ihtirasının göstergeleri arasındadır. Kişinin ten dünyasını, arzularını, nefsi ve eşyayı sembolize etmektedir. Nefes ise tükenmez, ölüme değin devam eder (Şen, 2021, s. 131). Himmet, dervişe verilmiş olan manevi erk, kalbi Hakk’a yönelten ruhsal yeti, müridin müridine nefes etmesi, teveccühte bulunması ve müridin içindeki olguları harete geçirmesidir. Bir başka ifade ile himmet, Hz. İsa’nın diriltici nefesi, insanın kendi nefsinin bilmesi ve ilm-i ledün sırrı vb. anlamlara gelmektedir (Tatçı, 2018, s. 17). Himmet, var olan ihtirası yani buğdayı nefese dönüştürme gayesiyle hakikatı gün yüzüne çıkarmaktır (Tatçı, 2008, s. 35, 39). Yunus Emre, nitekim bir hata yaptığı sonucuna varmış ve Hacı Bektaş Dergâhı’na geri dönmüştür. Ancak ondaki ilmi açacak anahtarın Tapduk Emre’ye verildiğini öğrenmiş ve bu yönlendirme ile birlikte Hacı Bektaş Dergâhı’ndan istemeye istemeye ayrılmak durumunda kalmıştır. Bu netice, Yunus Emre’nin yaşamının akışını değiştiren bir olgudur. Himmet önerisini istemeyen ancak hatasının farkına varıp pişman bir halde Hacı Bektaş Veli huzuruna geri dönen Yunus Emre’de bu reddediliş, onun ilahi aşk yoluna ve zorlu bir sürece girmesine vesile olmuştur. Bu süreç, ideal insan olabilmek için verilen bir çabanın vücuda gelmiş halidir.

Erenlerin nefesini kabul etmeyip buğdayda ısrar eden Yunus Emre’yi Hacı Bektaş Veli’nin Tapduk Emre’ye göndermesinde de bir hikmet olmalıdır. Hakikate açılan kapının anahtarının bir sır ile birlikte Tapduk Emre’ye verilmesi, Hacı Bektaş Veli’nin “celali tecelli” metoduyla irşad etmek istediği Yunus Emre’yi, Tapduk Emre aracılığıyla bu eğitim yöntemiyle gerçeğe ulaştırılmasının yolunu açmıştır. Celal tecellesi cemale dönüşecek ve 40 yıllık bir sabır eğitiminin içinden geçerek Yunus Emre, nihayete ulaşacaktır (Tatçı, 2018, s. 18).

Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre’nin buğdayda karar kılmasıyla onun çok pişmesi gerektiğini ve eğitimsel sürecinin çok daha cefalı olacağını öngörmüş olmalıdır. “Biz senin kilidinin

anahtarını Tapduk Emre’ye verdik” diyerek onu Tapduk Emre Dergâhı’na yazmış elde edeceği nasibin, kemâle erme yolculuğunun ve hakikat çeşmesinin adresini göstermiştir. Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre’nin tabiatını, karakterini analiz etmiş, tevazu ve saflığının farkına varmış ve onu hakikate ulaştıracak yolun Tapduk Emre’de olduğunu anımsatmıştır (Tatcı, 2021, s. 26).

Yunus Emre temel olarak bakıldığında Hacı Bektaş Veli’ye; hissettiği bir boşluğu, anlamı aramak ve bulmak için gitmemiştir. Varlıkla ilgili tase için başvurmamıştır. Önceliği gayet anlaşılır bir biçimde insani bir ihtiyaç olarak temel maddelerden buğdayı almaktır. Hacı Bektaş Veli’deki aşk ve büyük simgesel dokudan habersizdir. Kararını değiştiren sebep de Hacı Bektaş Veli’nin onun içinde palazlandığı, aşkın gösterilmesine neden olan “nefes” yani himmet kavramıdır. Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre’nin elindeki varlığın değil, kendisinde eksik olan aşk kavramının peşine düşmesine vesile olmuştur (Şen, 2021, s. 135).

Yunus Emre’nin Hacı Bektaş Veli’ye gelişi uhrevi, manevi bir neden taşımamaktadır. O, tahıl ambarlarının buğdayca zengin olduğu düşünülen ve halkı geri çevirmeyen Hacı Bektaş Dergâhı’na yönelmiştir. Hacı Bektaş Veli Dergâhı’nda günümüzde varlığını sürdüren kiler evi de tahıl bolluğu anlamında bir ipucu teşkil edebilir. Diğer yandan Ahi Evren ile Hacı Bektaş Veli arasında var olan ilişki de Yunus Emre’nin Hacı Bektaş Veli’ye yönelmesinde önemli bir etken sayılmalıdır. Zira Ahilik ile Bektaşilik arasındaki sıkı bağ göz önünde bulundurulursa, esnafa ait hububat ambarlarının Hacı Bektaş Dergâhı’na açık olduğu varsayımı önem kazanmaktadır. Hacıbektaş’ın köylerinde yapılan arkeolojik kazılarda gün yüzüne çıkarılan siloların varlığı da bölgenin bir tahıl ambarı hüviyetinde olduğunun göstergesi olarak yorumlanmalıdır.

Yunus Emre, Tapduk Emre Dergâhı’nda “celali tecelli” yoluyla yani nefsin, öfkenin, kibrin terbiye edilmesi suretiyle gerçeği görmüş ve hakikate ulaşmıştır. Bu yol elbette sabır gerektiren uzun ve çileli, bir yoldur. Yunus Emre bu uzun ve çileli yolda iklimlerle savaşmış, hiddetlenmiş, kibirlenmiş ve nefsi ile mücadele etmiştir. Yunus Emre’nin deyişiyle “Baba Tapduk”, Yunus Emre’yi dergâhına kabul edip onu odun taşımakla vazifelendirmiştir. Tapduk Emre Dergâhı ormana yakın bir konumda yer almaktadır. Yunus Emre dağdan her gün odun kesmiş, kestği odunları tekkeye taşımıştır. Yaş ve eğri odunu dergâha sokmamıştır. 40 yıl bu şekilde hizmet ettiği belirtilmektedir (Duran, 2014, s. 377-382). Yunus Emre’nin dergâha düz odun getirip eğri odun getirmeyerek onları bir kenarda bırakması; varlığı olduğu gibi kabul ederek iyi, kötü, eğri, doğru, güzel ve çirkini ayırmayan Tapduk Emre’nin felsefesiyle tezatlık taşımaktadır. Belki de bu sebep, menkıbede tekkeye odun taşıyan ama odunlar arasında ayırım gözetmeyen Yunus Emre’nin olgunlaşma sürecini uzatmıştır. Olgunluğa ulaştığında ise ikilem, bilinçsizlik sona ermiş, dergâha getirilen odunlarda eğri ya da doğru ayırımının yapılmadığı görülmüştür (Tatcı, 2012, s52-53).

Yunus Emre’nin, Tapduk Emre Dergâhı’nda oduculuğun yanı sıra bir süre de su taşıyıcılığı (sakkâlık) yaptığı rivayet edilmektedir. Sabır ve içtenlikle su taşıyıcılığına devam eden Yunus Emre’nin bir zaman sonra sırtı yara olmuştur. Sırtının iyileşmesi için bir dervişten sırtına merhem

sürmesini istemiş ancak bu isteği mürşidi tarafından duyulmuş ve imtihan amacıyla “Varsın gitsin, yanımızda durmasın” denilmiştir (Tatcı, 2018, s. 22). Bu olay da Yunus Emre’nin türlü soruları kendisine sormasına sebebiyet vermiş, çığ kaldığını düşündürmüş olmalıdır.

Yunus Emre ikilem konusunu, Tapduk Emre’nin dergâhında kaldığı süre boyunca yaşamıştır. Aslında bu ikilem hayatın hemen her evresinde yaşanan doğal ve zor olgulardandır. Menkıbede anlatıldığına göre Yunus Emre, uzun bir müddet hizmet ettikten sonra kendisinin yeterince olgunlaşmadığını, himmeti alamadığını düşünerek bir gün dergâhtan ayrılmıştır. Yolda bazı dervişlerle karşılaşmış, onlara yoldaş olmaya meyil etmiştir. Bir mağarada konakladıklarında dervişler sırayla dua ederek Allah’tan aş dilemiş ve her seferinde bir kase çorba ile ekmek gayipten gelmiştir. Sıra Yunus’a geldiğinde onun duası üzerine her dervişe birer kap çorba ve ekmek gelmiştir. Bu durum diğer dervişlerin dikkatini Yunus Emre’ye ve kime dua ettiğine yönelmelerine sebep olmuştur. Önce onları konuşturan Yunus Emre, dervişlerin kendi adını anarak dua ettiklerini öğrenmiş, yaptığı hatayı anlamış ve dergâha mürşidinin yanına geri dönmesi gerektiğinin farkına varmıştır (Çolak, 2021, s. 27). Buradan da anlaşılmaktadır ki Yunus Emre, o güne kadar dergâhta aldığı yolun, mertebenin bilincinde değildir.

Yunus Emre’nin, dünyanın nimetlerini, kıymetli nesnelerini elinin tersi ile iterek himmete ulaştığını gösteren bir başka menkıbe ise altın ile ilgilidir. Yine günlerden bir gün ormana odun kesmeye giden Yunus Emre, kesdiği odunları topladığı sırada bir atlı ile karşılaşmıştır. Ne yaptığını soran atlıya Yunus Emre halini anlatmıştır. Sonradan padişah olduğu anlaşılan atlı Yunus Emre’ye bir miktar altın vermiştir. Yunus Emre kendisine verilen bu altınları önemsememiş ve bir işaretle etrafta bulunan dağların, taşların, ağaçların altın halinde görünmesini sağlamıştır. Sonra atlı kişiye dönerek bazı Allah dostlarının da dağları, taşları altın haline çevirebileceğini belirtmiştir. Daha sonra her şey eski haline geri dönmüştür. Yunus Emre’nin altına itibar etmemesi fani ve dünyalık olanı terk ettiği anlamı taşımaktadır (Tatcı, 2008, s. 41).

Yunus Emre, çileli yol sonrasında himmetin ve buğdayın (nefs) anlamlarını tam anlamıyla idrak etmiş, nefsi (buğday), himmete dönüştürmüştür. Bunu aşağıda yer alan bazı şiirlerinin mısralarında görmek mümkündür (Tatcı, 2018, s. 18):

“Hak ere benim dedi, varlığın erde kodu
Erenlerin himmeti yerden göğe direktir”
“Erenlerin himmetini ben bana yoldaş eyleyem
Her kancaru varır isem cümle işim hoş eyleyem”
“Zihi bahadur can terkin urur
Kılıç mı keser himmet giyeni”

Yunus Emre’nin, Tapduk Emre Dergâhı’na intisabı, Hakk’a varmak için başlayan bir aşk yolculuğudur. Onun buğday ve nefes arasında yaptığı tercih, nefsi nasıl alt edebileceğini ve gerçek aşka nasıl ulaşabileceğini tayin eden bir çerağdır. Bu çerağı uyandıran da Hacı Bektaş Veli’dir. Yunus Emre bu yola çıkmakla aynı zamanda bilgeliğe de adım atmıştır. Bilgelik, hayatı anlama ve anlamını araştırma yolculuğu olarak görülebilir. Bazı filozoflar hayatın arayıp bulunacak yeni bir anlamı olmadığını savunurken bazıları da hayatın bir anlamı olduğunu düşünmektedir. Mesela; Spinoza, Sokrates, Montaigne, Platon ve Aristoteles yaşamın bir anlamı olmadığı fikrine katılmamaktadır (Presbey, 1999, s. 101). İnsanın bilgiye ulaşmak istediğini söyleyen Aristoteles’e göre bilgelik zor unsurları da bilmeyi gerektirmekle birlikte bilge kişi nedenleri de açıklama yeteneğine sahiptir (Benardete, 1978, s. 211). Descartes (2015, s. 58), hakikate ulaşmak için akıl yürütmenin bir başka deyişle düşünmenin yeterli geleceğini savunmaktadır. Turgut’a (2021, s.25) göre Yunus Emre’nin şiirlerini bilgi ve düşünme eyleminin bir tecellisi olarak görmek yerinde bir bakış açısı olur.

Bilgiye ve bilgeliğe ulaşmak belirli aşamalardan geçmekle mümkündür. Dervişlerin tekkelerde yetişmesi elbette belirli kurallar çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu, bir nevi eğitim sürecidir. Yunus Emre’nin Tapduk Emre Dergâhı’nda odun taşımakla görevlendirilmesini de bu eğitim sürecinin bir parçası olarak görmek gerekmektedir. Örneğin Hacı Bektaş Dergâhı’nda derviş olmak isteyenler de bu eğitim sürecinden geçmektedir. Tekkeye bağlı Hanbağı (Hambağ) ve Dedebağı çiftliklerinin bu maksatla kullanıldığı görülmektedir. Bektaşiliğe intisap etmeyi isteyen derviş adayları Pir Evi’ne bağlı Hanbağı ve Dedebağı çiftliklerinde hizmete alınmaktadır. Bu birimlerde ilk eğitimlerini alarak sınananlar başarılı olmaları halinde At Evi’nden başlamak üzere Pir Evi’ndeki hizmetlerine yükselebilmektedir. Noyan, (1998, s. 450) dervişler öncelikle Dedebağı’nda hizmet etmeye başlamaktadır. Bu hizmet iki ya da üç yıl kadar sürmektedir. Dedebaba isterse, bu sürenin sonunda dervişler Pir Evi’ne alınmaktadır. Dervişin Pir Evi’ndeki hizmeti ise 6 ile 12 yıl kadar devam etmektedir. Bu süre sonunda başarılı olan ve ehliyete ulaşanlar Baba unvanını almaktadır. (Noyan, 1998, s. 450). Mutemeldir ki Yunus Emre Hacı Bektaş Degahı’na vardığında himmeti (nefes) kabul etseydi böyle bir eğitim sürecinden geçecek olgunlaşma yoluna orada girecekti.

Görüldüğü üzere dervişler ya da Hakk yoluna girmek isteyen adaylar, kabul edildikleri dergâhlarda, topluluklarda belirli aşamalardan geçmekte, sabır ile olgunlaşmakta, beceri kazanmakta, fayda sunmaktadır. Gösterilen ya da geçilen aşamalara bağlı olarak da paye kazanmaktadır. Yunus Emre de benzer bir eğitimden geçmiş, kibrinden, cehaletinden, nefsinden Tapduk Emre Dergâhı’nda arınmıştır.

Yunus Emre, Tapduk Emre Tekkesi’nde 40 yıl hizmet etmiştir. Kilidinin açılması ise dergâhta geçirdiği uzun zaman sonra bir meclis toplantısında gerçekleşmiştir. Tapduk’un dergâhında Yunus Gûyende isimli bir şair de bulunmaktadır. Günün birinde mecliste Tapduk

Emre, Gûyende’den şiir okumasını istemiş, Guyende söyleyememiş tekrar istendiğinde ise yine dile gelememiştir. Bu hal, bir anlamda Guyende’de dilin bağlanmasıdır. Bunun üzerine Tapduk Emre, Yunus Emre’ye dönmüş, Hünkar’ın (Hacı Bektaş Veli) nefesinin yerine geldiğini, kilidinin açıldığını ve vaktinin tamam olduğunu belirterek içinden geldiği biçimde kelimeleri söylemesini istemiştir. Yunus Emre’nin gözündeki perde çekilmiş, söylemeye başlamış ve söylediği şiirler divan olmuştur (Gölpınarlı, 2014, s. 48). Tapduk Emre’nin dervişlerini topladığı bir meclisinde Yunus Emre’nin dilinin bağının çözülmesi ve gönlünden gelenleri dışı vurması, “Buğday ve nefes” arasında düştüğü ikilemde “celali tacelli” ile himmete ulaştığının göstergelerinden biri olarak yorumlanabilir.

Şiirlerinde yer yer “Miskin Yunus” mahlasını kullanan Yunus Emre’nin bakış açısında miskinlik, insanın özünü toprakla bir tutması anlamına gelmektedir. Miskin olan aşık, manevî yolda tam bir teslimiyet hali içerisindeydir. Miskin olup kendini üst görmemek nefis ile yaşanan mücadele ve ikilem konusunda da önem taşımaktadır. Teslimiyetle birlikte aşık, her şeyin mutlak varlıktan olduğunun idrakine varmaktadır. Bu sebeple gönül kırmaktan çekinmekte, benliğinden arınmaktadır. İkilik bilincinden ve dost-düşman tezatlığından da uzaklaşmaktadır. (Aydoğan, 2022, s. 15).

Yunus Emre insanoğlunun yaradılış gayesini varlığın bilincinde olmak, Tanrıyı bilmek ve gerçeğe ulaşmak olarak yorumlamaktadır. Evren, Tanrı’nın bilinmesi maksadıyla yaratılmıştır ve insanoğlu kendi gerçeğini, sorumluluğunu bilmelidir. İyi ve kötü ile güzel ve çirkini nefsin kontrolü için karşıtlıklar olarak kabul eden Yunus Emre’ye göre dünya, bu anlamda bir sınanma yeridir. Dünya, tasavvufi anlamda maddeyi temsil etmekte olup nefsin açılmasında en önemli mekansal olguyu simgelemektedir. Bu sebeple Yunus Emre, dünyaya bağlanmamanın gereğine işaret etmektedir (Yücel Çetin, 2021, s. 3).

Yunus Emre’de aşk her şeyin önündedir ve aşk engelleri aşmak için yeterlidir. Hakiki sufi öte alemin kurallarını, yargılanmayı düşünerek hareket etmemelidir. Gerçek aşk her şeyden öncedir ve Yunus Emre bu durumu iman ve inanç üstü düşünceleriyle doğrulamaktadır. Samimi bir aşık mekan farketmeksizin aşkını her yerde ve her zaman bulabilmelidir. Bu anlamda cami ya da kiliseyi ayırmamak gerekmektedir (Balıvet ve Yalçın, 2013, s. 157).

Yunus Emre iyi bir insan olabilmek için çaba harcamış, duygularını ve aklını kullanarak gerçeğe ulaşmaya çalışmıştır. Sezgilerine önem vermiş ama duygularında bir farkındalık da yaşamıştır. Böylelikle gerektiğinde duygularına galip gelebilmiştir. Bu durumu, akılcılık (phronemesis) ve kutsal bilgelik (sophia) ile açıklamak mümkündür (Trowbridge ve Ferrari, 2011, s. 91). Bu açıdan yaklaşıldığında Yunus Emre, “kendini bilmek” idealinin peşinde olmuştur.

Yunus Emre’nin girdiği yolun ne kadar zor, zahmetli, sabır ve irade gerektiren bir sınanma olduğunu yine kendisi açıklık getirmektedir. Gönül yıkmamak ne kadar önemliyse karıncayı

incitmemek de o derece önemlidir. Erenlerin yolu tevhid yoludur ve inceden incedir. Bu yolda ya olunur, ya da dışarıda kalınır. Bu yolda geçitsiz sular vardır. Geçitsiz sulardan kasıt da celali tecellilerdir. Bu suları geçebilmek için tecellinin Hak’tan geldiğini bilmek ve sabretmek gerekmektedir (Emre, 2015, s. 426; Tatçı, 2018, s. 199):

“Canım erenler yolu inceden inceymiş
Süleyman’a yol kesen şol bir karıncaymış”
“Girdik bu yola aşk ile bile
Gurbetlik ile bizi salar var”.

Tasavvufi açıdan değerlendirildiğinde “nefes mi buğday mı?” örneğinde olduğu üzere çeşitli sembollerle örülü menkıbeler, söz konusu olaylarla ilgili olarak bazı ipuçları barındırmakta, asıl gayeyi metaforlarla ifade etmektedir. Menkıbeler, sufilerin ortaya çıkardığı harikulade olaylardır ve bu olağanüstü vakalar keramet olarak isimlendirilmektedir. Doğaüstü bir hadise olarak keramet, velilerin en dikkat çekici vasıfları arasında kabul edilmektedir. Bu sebeple keramet, özellikle 9. asırdan sonra kaleme alınan tasavvuf kaynaklarında veli kavramıyla paralel bir şekilde gelişim göstermiş ve bu bakış açısıyla işlenmiştir (Ocak, 2010, s. 27; 28). Bu açıdan bakıldığında Yunus Emre’nin gerçeğe ulaşmak amacıyla dahil olduğu yol, mürşidinin izinde belirginleşmiş ve onun türlü sınanmalardan geçmesine sebep olmuştur. Bu sınanmalar, ondaki nefsin, dünyalığın ve çığlığın yok olmasında etkenlik kazanmış, onu nefese yani himmete ulaştırmıştır.

Sonuç

Anadolu coğrafyasının 13. yüzyılda Türk-İslam eksenli tasavvufi akımlara maruz kaldığı görülmektedir. Horasan ile birlikte Orta Doğu’nun (Özellikle Irak), bu tasavvufi akımların çıkış noktası olduğu gözlenmekle birlikte Kalenderilik, Vefailik ve Yesevilik gibi ana akım diyebileceğimiz ekollerin etkisinin Anadolu’nun sosya-kültürel yaşamında tesirli olduğu ortaya çıkmaktadır. Anadolu’nun bu tasavvufi akım ve temsilcileriyle tanışmasında ise Moğol akınlarının büyük paya sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli ve Taptuk Emre; Anadolu’nun irşad edilmesinde, halka yol göstermede, bütünlüğün korunmasında rol oynamış büyük şahsiyetleridir. Nefisle mücadele, 72 millete aynı nazarla bakma, ahlak ve Hakk aşkı, Türkmen kökenli bu erenlerin ortak noktaları arasındadır. Menkıbevi açıdan Yunus Emre, mürşid ve yol olmadan gerçek aşka ulaşamayacağını “Buğday mı Nefes mi” sorusuyla başlayan bir sürecin sonunda himmetle öğrenmiştir.

Yunus Emre kıtlık sebebiyle köylülerine buğday temin etmek için Hacı Bektaş kapısına gitmiştir. Bu husus, Hacı Bektaş Dergâhı’nın hububat açısından kaynaklarının bol olduğu sonucuna bizi ulaştırmaktadır.

Yunus Emre, Anadolu’da gönüller fetheden bir halk şairi, mutasavvıf olarak öne çıkmaktadır. Anadolu Selçuklu Devleti’nin zayıfladığı ve beyliklerinin ortaya çıktığı bir dönemde yaşamıştır. Yunus Emre kendi döneminde büyük bir “Hakk Aşığı”, dilinden Hakk’ı eksik etmeyen bir sufi, yeri geldiğinde yanlışlıkları da gören, söyleyen bir düşünür olmuştur. O hep gerçeği, gerçek aşkı aramıştır. Vilayetname’den de anlaşılacağı üzere onu gerçek aşkı bulmaya iten neden ise “buğday ve himmet” ile ilgili yapılan davettir. Bu davet, onun Hacı Bektaş Dergâhı’ndan Tapduk Emre Dergâhı’na gönderilmesi ile neticelenmiş, onda kilidinin açılmasını sağlayacak sürecin de başlamasını sağlamıştır.

Yunus Emre’nin Tapduk Emre Dergâhı’nda bir eğitim sürecine alındığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu eğitim sürecinin, dervişler nezdinde tasavvufi olarak başka tekke ve dergâhlarda da uygulandığı görülmektedir. Yunus Emre’nin, Tapduk Emre Dergâhı’nda “celali tecelli” metoduyla eğitime tabi tutulduğu anlaşılmaktadır. Öfke, nefis, tezatlıklar, kibir gibi dünyevi olgular bu eğitim yöntemiyle törpülenmiştir. Bu uzun ve cefalı yol Yunus Emre’de türlü sınanmalara neden olmuştur. Kimi zaman yeterince olgunlaşamadığını, çiğ kaldığını, kimi zaman da mürşidi rehberliğinde gerçeğe ulaştıran yolun gereklerini yeterince yerine getiremediği düşüncelerine kapılan, şüphelere düşen Yunus Emre yine yaşadığı olaylarla (kerametlerle) farkındalığa erişmiştir. Nihayetinde gerçeğe ulaşmış, dünyayı temsil eden nefis (buğday) himmete (nefes) dönüşmüştür.

Buğday ve himmet arasında yaşadığı ikilem Yunus Emre’yi ulu bir yola götürmüştür. Tapduk Emre, müridine yani öğrencisine gerçek aşka ulaşmada yol gösterici bir rol üstlenmiştir. Yunus Emre’nin yolunda aşk, en önemli unsurdur ve hakiki sufi diğer alemde vaad edilenlere ya da cezalandırmalara bakmamalıdır. Hakk aşkı, her şeyin önünde gelmektedir. Yunus Emre’nin dünyevi bir gaye ile çıktığı yol, onu hakikate ulaştırmıştır. Çünkü gelip geçici görünür olgular insanın Hakk’a ulaşmasında bir set teşkil etmektedir.

“Değirmene eli boş giden boş döner” sözünden hareketle Yunus Emre, Hacı Bektaş’a eli boş gitmemiş, medet umulan kapıya bozkırın meyvesi, yalnız başına olgunlaşabilen alıç götürmüş ve bu meyve ondaki iyi niyetin bir nişanesi olarak belirmiştir. O aslında köylülerine bolluk ve bereketle buğday götüreceğini ummuş ancak Hacı Bektaş Dergâhı’nda aklına gelmeyen bir teklifle karşılaşmıştır; himmet (nefes). Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre’deki ışığı görmüş olmalıdır ki ona buğday yerine nefese davet etmiştir. Esasında Hacı Bektaş Veli’nin yaptığı teklif bir “yol” davetidir. Ona, gerçek aşka ulaşabilmenin zorlu ancak hakikati ihtiva eden yöntemini sunmuş, mürşid önderliğinde Tanrı’ya ulaşmanın seçeneğini ibraz etmiştir. Bu dünya ve onun nimetleri (buğday) gelip geçicidir, aslolan Hakk’a ulaşmaktır. Yunus Emre getirdiği her alıcın

çekirdeğine nefes verilmesine rağmen gerçeği görememiş, yükünce dünyalığı (buğday) aldıktan sonra hakikatın farkına varabilmiştir. O, davetçinin yaptığı davetin önemini anlamasıyla birlikte geri dönmüş ve geç kaldığını ama nasibinin Tapduk Emre’ye yazıldığını, orada nasibini araması gerektiğini öğrenmiştir.

Yunus Emre’nin ilkin buğdayı seçmesi doğaldır. Çünkü o bilinçte değildir ve buğday her ne kadar dünyayı yani varlığı temsil etse de ekmeğin özüdür. Ekmek; dört önemli unsur olan hava, su, toprak ve ateşi bünyesinde barındırmaktadır. Anadolu’da 10 bin yıllık bir geçmişe sahip olan buğday, taştan öğütülüp yine ilk taştan pişirilip nimet olmuştur. Nimet olan ekmekten Yunus Emre’nin vazgeçmesi mânaya sahip olmadığından kolay gerçekleşmemiştir. Bu nedenle o, öncelikle tam olarak ne anlama geldiğini idrak edemediği nefesten (himmet) vazgeçmiştir.

Yunus Emre’nin “buğday ve nefes” arasında yaşamış olduğu ikilem ya da bilinçsizlik, yaşamı sorgulamasını, anlamını düşünmesini ve bir anlamda bilginin peşine düşmesini sağlamıştır. Buradan elde ettiği çıkarım da ilahi aşka varabilmek için nasıl davranılması gerektiği yönündedir. Bu, kültürel, düşünsel ve sezgisel bir eylem olarak görülebilir. Tapduk Emre Tekkesi’nde bu sürecin mayası vuku bulmuş, kilidi açılmıştır.

Yunus Emre ile ilgili menkıbelere bakıldığında anlatılmak istenen asıl unsurlar ve sonuçlarla ilgili çeşitli çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Örneğin Yunus Emre’nin Taptuk Emre Dergâhı’ndan ayrılışı, bir zaman sonra bir yol ayrımında başka dervişlerle karşılaşması ve mağarada konakladıkları zaman sırayla dua ederek gaipen kendilerine aş gelmesi ve Yunus Emre’nin kendisi için Tanrı’ya dua edilmesi sebebiyle aş geldiğini öğrenmesi; onun halk arasında çok iyi bilindiğini, şiirlerinin dilden dile dolaşıp benimsendiğini ve bir gönül insanı olarak kabul edildiğinin işaretidir. Bu vaka, ulaştığı payenin farkına varmayan Yunus Emre’nin kendini anlamasını ve Tapduk Emre Dergâhı’na geri dönerek mürşidine tekrar varmasına vesile olmuştur.

Menkıbeler Yunus Emre’nin, Tapduk Emre Dergâhı’nda ikilemler yaşadığının ipuçlarını vermektedir. O, bu ikilemleri zamanla ve “celali tecelli” ile aşmıştır. Miskin Yunus’un pişmesi de işte bu sürece işaret etmektedir. Tasavvufta bitkilerin ilahi ışığındaki öz olarak karşılık bulan buğday, Yunus Emre’deki ihtirası temsil ederken erenlerin sunduğu himmet (nefes), ebediyeti ve Hakk aşkına ulaşmak için gösterilen çabayı sembolize etmektedir. Hacı Bektaş Veli, buğdayı nefese dönüştürme gayesiyle Yunus Emre’deki ihtirasın açığa çıkmasına vesile olmuştur.

Tapduk Emre, himmetiyle Hakk yolcusu müridine gerçeğin kapılarını açmış ve kilidinin çözülmesinde ona rehber olmuştur. Yunus Emre böylelikle nefsinin de kurban vermiş, “Kamil insan” mertebesine erişmiştir. İkilik düşüncesinden ve diğer tezatlardan kurtularak “72 millete aynı nazarla bakanlardan” olmuş, erenlerin himmetinin değerini idrak etmiş ve yolun, erenlerin

klavuzluğunda aşılacağına kanaat getirmiştir. O, Hakk yolunda yaşadıkları (ikilem, şüphe, tezatlıklar, kibir, gerçeğe erişme, yol, şiirleri vb.) ile gönüllerde kalmaya devam edecektir.

Kaynakça

- Abalı, İ. (2021). Tasavvufu nesneden öğrenmek: Yunus Emre’nin şiirlerinde eşyalar. *Gelecek Vizyonlar Dergisi*, 5(3), 26-33. <https://doi.org/10.29345/futvis.203>
- Açıkel, F. (2022). Yunus Emre Divanı’nda aşk, âşık ve maşuk tasavvuru. *Uluslararası Yunus Emre Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 79-101.
- Alşan, M. H. (2012). *Horasan erenleri*. İstanbul: Kurtuba Kitap.
- Altier, S. (2022). Anadolu Türk Kültüründe Buğday/Başak ve Görsel Dile Aktarımı. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 12, 30-62. <https://doi.org/10.46250/kulturder.1029522>
- Altınok, B. Y. (2018). *Yeni vesikalara göre Yunus Emre’nin Ahi Evran, Hacı Bektaş ve Şeyh Ede Balı ile ilişkisi* (O. Kemal Tavukçu, Edt.). Yunus Emre Kitabı içinde (s. 229-242). Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. <https://aksaray.ktb.gov.tr/Eklenti/62350,yunus-emrepdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 26.05.2026)
- Altınok, B. Y. (2017). *Alevilik - Hacı Bektaş-ı Veli – Bektaşilik (8. Baskı)*. Ankara: Helke Yayıncılık.
- Arpaguş, S. (2007). Mevlâna Celâleddin Rûmî (1207-1273). *İSTEM*, 10, 91-111.
- Avcı, A. H. (2015). *Abdalan-ı Rum ve Geyikli Baba*. Ankara: La Kitap.
- Aydoğan, H. A. (2022). Yunus Emre’nin şiirlerinde Vahdet-i Vücûd inancı bağlamında evren, yeryüzü ve insan ilişkisi. *Aydın Türklük Bilgisi*, 8(1), 35-52.
- Balivet, M. & Yalçın, P. (2013). Hacı Bektaş ve Yunus Emre ya da Türk Ortaçağı evrenselleşmesi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 55, 149-160.
- Bayram, M. (2008). *Selçuklular zamanında Konya’da dini ve fikri hareketler*. İstanbul: Nüve Kültür Merkezi Yayınları.
- Benardete, S. (1978). On wisdom and philosophy: The first two chapters of Aristotle’s “Metaphysics”. *The Review of Metaphysics*, 32(2), 205-215.
- Bice, H. (2015). *Hoca Ahmed Yesevi Divan-ı Hikmet* (5. Baskı). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Constantin, E. C., Cohen-Vida, M. I., & Popescu, A. V. (2015). Developing cultural awareness. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 191, 696-699. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.04.228>
- Coşan, M. E. (2013). Hacı Bektaş-ı Veli ve Bektaşilik. İstanbul: Server İletişim.
- Çetin, A. (2018). Tasavvuf ve sembolizm: manevi yolculuğun dilindeki simgeler. İstanbul Değişim Yayınları.
- Çolak, K. (2021). Bizim Yunus (E.Gümüşsoy, K. Sarıtaş, Edt). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları.
- Descartes, R. (2015). *Tabiat ışığı ile hakikati arama*. İstanbul: Say Yayınları.

- Doğan, A. (2013). Yunus Emre divanında ideal insan. *International Periodical For The Languages and History of Turkish or Turkic*, 8(13), 829-839. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5851>
- Duran, A. (2014). *Veleyatname*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Eliade, M. (2018): İmgeler ve simgeler (M.A. Kılıçbay, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Emre, E. (2015). Yunus Emre Divanı ve Şerhi. İstanbul: Eser Kitap.
- Fiğlalı, E. R. (1996). Hünkâr Hacı Bektaş Veli. *Erdem Dergisi*, 8(23), 317-336.
- Gül, İ. (2023). Halk eğitiminde bir öncü: Hacı Bektaş Veli. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 107, 323-339. <https://doi.org/10.60163/hbv.107.016>.
- Güler, M. S. (2018). *Moğol istilâsı ve Aynicâlût Savaşı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gündüzöz, G. (2012). *Bektaşî kültüründe yemek motifi* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Gordlevskiy, V. A. (2015). *Küçük Asya'da Selçuklular* (A. İnan, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (2014). *Manakıb-ı Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli Vilayet-Name*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Gölpınarlı, A. (2017). *Yunus Emre hayatı ve bütün şiirleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Göçer, K. (2020). Yunus Emre Aslında Ne Dedi?. *Turkish Studies - Economy*, 15(2), 817-842. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.41895>
- Gültekin, R. E. (2008). "Türklerde Bereket Sembol Olarak Kullanılan Meyve Motifleri ve Mimaride Değerlendirilmesi". *Turkish Studies*, 3(5), 9-31.
- Halıcı, N. (2009). Türk mutfağı. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- İnalçık, H. (2014). *Türklük Müslümanlık ve Osmanlı mirası*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- İnan, A. (2015). *Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar* (8. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İzmirli, B. (2022). Tasavvufta yaratıcı muhayyile unsuru olarak himmet. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1), 392-413.
- Karakaya Stump, A. (2015). *Vefailik Bektaşilik Kızılbaşlık*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. <https://archive.org/details/ayfer-karakaya-stump-vefailik-bektasilik-kizilbaslik/page/n1/mode/2up> (Erişim Tarihi: 26.05.2026)
- Karamağaralı, B. (1976). Anadolu'da XII-XVI. Asırlardaki Tarikat ve Tekke Sanatı Hakkında. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21(1-4), 247-276. <https://izlik.org/JA72HK32CP>

Karanfil, M. (2019). *Üveysilik tarikatı üzerine bir inceleme: İzmir ili örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kaya, D. (2022). *Yunus Emre'nin Aksaray Ortaköy'deki mezarı üzerine düşünceler*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yunus Emre Sempozyumu, (s.227-247).

Kerkez, A., & Gürbüz, S. (2025). Mesnevi'de toprak ve buğday metaforu. *Anadolu Üniversitesi Mesleki Eğitim Ve Uygulama Dergisi*, 4(1), 44-63. <https://doi.org/10.70756/anameud.1571634>

Köprülü, M., F. (2014). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*. İstanbul: Alfa Basım Yayım.

Köprülü, M. F. (2012). *Anadolu'da İslamiyet*. Ankara: Akçağ Basım Yayım.

Kuter, M. (2011). *İnsan ve ekmek*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları

Küçüközyiğit, U. (2014). Hacı Bektaş Veli'nin mesajı ve Bektaşiliğin güçlenmesinde etkili olan dinamikler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 72, 227-239.

Melikoff, I. (2012). Yunus Emre ile Hacı Bektaş. *Journal of Turkish Language and Literature*, 20, 27-36.

Melikoff, I. (2022). *Hacı Bektaş efsaneden gerçeğe*. İstanbul: Monografi Yayınları.

Neagoe, M. (2010). *Üç bozkırlı Atilla - Cengiz Han - Timur* (M. Ülküsal, Çev.). İstanbul: Bilgeoğuz.

Nesbitt, M. (1995). Tarihe Işık Tutan Tarım Ürünleri, Anadolu'da Arkeobotani, (E. B. Akyıldız, Çev.). *Bilim ve Teknik*, 336, 26-29.

Noyan, B. (1998). *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik* (1. Cilt). İstanbul: Ardıç Yayınları.

Ocak, A. Y. (2016a). *Osmanlı İmparatorluğu'nda marjinal sufilik Kalenderiler* (3. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

Ocak, A. Y. (2016b). *Babailer isyanı*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Ocak, A. Y. (2014). *Dede Garkın ve Emirci Sultan*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Ocak, A. Y. (2010). *Kültür tarihi kaynağı olarak menakıbnameler (Metodelojik bir yaklaşım)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Oymak, İ. (2021). Hünkar Hacı Bektaş Veli'nin kerametleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Özel Sayı*, 463-490. <https://doi.org/10.21054/deuifd.1051854>.

Özgüdenli, O. G. & Uzunağaç, Ö. (2014). Selçuklu Anadolu'sunda ekmek. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 43-72.

Öztürk, N. (2013). *Aşıkpaşazade tarihi (1285-1502)*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Öztürk, Y. N. (2016). *Hallac-ı Mansur* (2.Cilt). İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık.

Presbey, G.M. (1999). The wisdom of African sages. *New Political Science*, 21(1), 89-102.

Saluk, R. G. (2018). *Tapduk Emre'den Anadolu'ya ve Balkanlara yayılan maneviyat ışığı (İ. Ethem Arıoğlu, Edt.). Gönül sultanları şahsiyetleri ve değerleri ile Ankara içinde (s.195-203). İstanbul: Akçağ Yayınları.* https://www.academia.edu/44781944/TAPDUK_EMREDEN_ANADOLUYA_VE_BALKANLARA_YAYILAN_MANEV%C4%B0YAT_I%C5%9E%C4%9E (Erişim Tarihi: 26.05.2026)

Sarıkaya M. S. (2022a). 13. Yüzyıl Türkiye'sinde Dini-Tasavvufi Hayat ve Hacı Bektaş Veli. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 102, 211-233. <https://izlik.org/JA42YM78LD>

Sarıkaya, M. Y. (2022b). Dîvân-ı Hikmet ve Garib-nâme'de himmet. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 28(28), 583-615. <https://izlik.org/JA47BJ93YJ>

Sarıkaya, M. S., Bardakçı, M. N., & Gürkan, N. (2014). 715 1315'te yazılan *Tuffâhu-l Ervâh'a göre Sarı Saltuk*. Balkanlara Gidişinin 750. Yılında Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu (6-10 Kasım 2013, Köstence-Romanya) Bildiriler (s.293-311). Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları. <https://makale.isam.org.tr/handle/123456789/288838> (Erişim Tarihi:15.05.2026)

Şahin, H. (2015). *Yunus Emre'nin şeyhi Tapduk Emre (A. Yaşar Ocak, Edt.). Yunus Emre içinde (199-227). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.*

Şahin, H. (2022). Yunus Emre'nin yetiştiği kültürel iklim. *TRT Akademi Dergisi*, 38-51.

Şahin, M. (2025). Yunus Emre'nin buğdaydan nefese dönüşüm sürecinin sembolik dil açısından çözümlenmesi. *SÜREK Alevilik - Bektaşilik Ve Kültür Araştırmaları Dergisi* (4), 87-102. <https://doi.org/10.64342/surekdergi.1631779>

Şen, C. (2021). Yûnus Emre ve Hacı Bektaş Veli arasında geçen menkıbeye psikanalitik bir yaklaşım. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Özel Sayı*, 131-147. <https://doi.org/10.21054/deuifd.1051797>.

Tatçı, M. (2008). *İşitin ey yarenler Yunus Emre yorumları*. İstanbul: H Yayınları.

Tatçı, M. (1991). Yunus Emre'de aşk. *Türk Halk Kültürü Araştırmaları (Özel Sayı)*, 1, 83-95. <https://makale.isam.org.tr/items/d4384e11-338b-40b7-976f-d7ba40f32a1d/full>

Tatçı, M. (2012). *Yunus Emre'nin mürşidi Tapduk Emre*. Ankara: Nallıhan Turizm Gönüllüleri Derneği Yayınları.

Tatçı, M. (2021). *Yunus'un denizinde (Yunus Emre Sohbetleri 1)*. İstanbul: H Yayınları.

Tatçı, M. (2018). *Yunus Emre yorumları*. İstanbul: H Yayınları.

Trowbridge, R.H. and Ferrari, M. (2011). Sophia and phronesis in psychology, philosophy and traditional wisdom. *Research in Human Development*, 8(2), 89-94.

Turan, M. (2021). Bir Yûnus Emre muakkibi: Azîz Mahmûd Hüdâyî. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 185-196. <https://doi.org/10.38122/ased.52.5>

Turgut, Ö. (2021). Bilge olarak Yunus Emre: Bilgeliğin felsefesi bakış açısından yaşam öyküsünün değerlendirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23 (Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı), 25-32. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.956517>

Uludağ, S. (1991). Tasavvuf terimleri sözlüğü. İstanbul: Marifet Yayınları.

Üşenmez, E. (2009). Yunus Emre’nin dili hakkında. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 1-12.

Yalçın, P. (2013). Fransız kaynaklarına göre Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 55, 209-218.

Yardımcı, M. (2021). Hacı Bektaş dergâhından himmet uman ve mahlas alan âşıklarda Hacı Bektaş sevgisi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 98, 77-106.

Yılmaz, Ö. (2013). Zaman ve mekânı aşan söylemleriyle Yunus Emre’de insan anlayışı. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), 153-168.

Yücel Çetin, A. (2021). Yunus Emre’nin dünya anlayışı (C. Özdemir, Edt.). Yunus Emre, Hacıbektaş Veli ve Ahi Evran içinde (s. 1-15). Çanakkale: Paradigma Akademi.

Yüce, K. (2005). Türk mitolojisi ile ilgili bir tabir; Tapduk (G. Gülsevin; M. Arıkan, Edt.). Fikret Türkmen Armağanı içinde (s. 763-766). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Yülek M. A. (2024). Moğol istilasının Anadolu ekonomisine etkileri: Anadolu’da Selçuklu barışını Moğol barışı mı ortadan kaldırdı? *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 1-23. <https://doi.org/10.30692/sisad.1403120>

Zeyrek, S. (2023). Yunus Emre’ye disiplinlerarasından bakmak. *Sakarya Üniversitesi Türk Akademi Dergisi*, 2(1), 13-22.